

International
Labour
Organization

► Глобален извештај за социјалната заштита 2020-22

Регионален
извештај за
Централна и
Источна Европа
и Централна Азија

Copyright © Меѓународна организација на трудот 2021 г.

Прво издание во 2021 година

Изданијата на Меѓународната канцеларија на трудот се предмет на авторски права врз основа на Протокол 2 на Универзалната конвенција за авторски права. Меѓутоа, кратки извадоци од нив може да се репродуцираат без одобрение, под услов да се наведе изворот. Барањето за права за репродукција или превод треба да се поднесе до ILO Publications (Rights and Permissions), International Labour Office, CH-1211 Geneva 22, Switzerland, или преку електронска пошта: rights@ilo.org. Меѓународната канцеларија на трудот ги поздравува таквите барања.

Библиотеките, институциите и другите корисници што се регистрирани кај организациите за права за репродукција може да прават копии во согласност со лиценците што им се издадени за таа намена. Посетете ја веб локацијата www.ifrro.org за да ја најдете организацијата со права за репродукција во вашата земја.

ISBN 978-92-2-035887-0 (web PDF)

Наведете ја оваа публикација како: Меѓународна канцеларија на трудот. *Глобален извештај за социјална заштита 2020-22: Регионален извештај за Централна и Источна Европа и Централна Азија*. Женева: МОТ, 2021.

Ознаките што се користат во изданијата на МОТ, што се во согласност со практиката на Обединетите нации, и презентацијата на материјалот содржан во нив не подразбираат изразување на какво било мислење од страна на Меѓународната канцеларија на трудот во врска со правниот статус на која било земја, област или територија, на нејзините власти или во врска со нејзините граници.

Одговорноста за ставовите што се изнесени во потпишаните статии, студии и останати прилози ја поднесуваат исклучиво нивните автори, а изданието не претставува одобрување од страна на Меѓународната канцеларија на трудот за изнесените мислења.

Упатувањата до називи на фирми и комерцијални производи и процеси не повлекуваат нивно одобрување од страна на Меѓународната канцеларија на трудот, а секое неспомнување на некоја конкретна фирма, комерцијален производ или процес не е знак за неодобрување.

Информации за изданијата и електронските производи на МОТ може да се најдат на нашата веб локација: www.ilo.org/publns.

Фотографија: © Dakota Corbin / unsplash

предговор

Целта на Регионалниот извештај за Централна и Источна Европа и Централна Азија е да го надополни [Глобалниот извештај за социјалната заштита 2020-22 на МОТ. Социјалната заштита на крстосница – во потрага по подобра иднина](#). Регионалниот извештај се состои од два дела. Прво, дадена е „Глобална перспектива“ што е преземена од главниот извештај и се наведуваат најновите случувања во системите за социјална заштита на светско ниво. Потоа, ги нагласува клучните случувања, предизвиците и приоритетите за социјалната заштита во Централна и Источна Европа и Централна Азија од перспектива на животен циклус.

Иако земјите во регионот веќе имаат воспоставени системи за сеопфатна социјална заштита, постојат значителни подрегионални варијации со истакнати разлики во законскиот и ефективниот опфат, како и намалена адекватност и намалени инвестиции во социјалната заштита. Во сите земји, социјалната заштита имаше суштинска улога да одговори на кризата предизвикана од КОВИД-19. Сепак, кризата откри разлики во опфатот, адекватноста и сеопфатноста во постојните системи на социјална заштита што произлегуваат од прашања длабоко вкоренети во тековниот свет на работата. Оттука, овој извештај ги поттикнува земјите да ја подберат социјалната заштита преку проширување на опфатот на работниците во сите видови вработување; да го прошират фискалниот простор и да доделат доволно ресурси за негово финансирање; да ги зајакнат капацитетите на агенциите задолжени за спроведување на социјалната заштита, и да го подберат националниот консензус за социјалната заштита преку социјален дијалог. Спроведувањето на овие значајни акции на политиките претставува етички пристап кон иднината на социјалната заштита.

Хајнц Вернер Колер
Регионален директор
на Регионалната канцеларија
на МОТ за Европа и Централна Азија

СОДРЖИНА

Предговор	1
Скратеници	6
Признанија	7
1. Глобална перспектива	9
2. Социјалната заштита на крстосница во Централна и Источна Европа и Централна Азија	16
3. Опфат на социјалната заштита: Регионални трендови и перспектива	17
3.1. Заштита на работоспособното население: Сè поголема средина што недостига	20
3.2. Заштита на децата и поддршка на семејствата	23
3.3. Здравствена заштита	25
4. Одговор на социјалната заштита на пандемијата предизвикана од КОВИД-19	26
5. Заклучок: Кон сеопфатен и отпорен систем за социјална сигурност	32
Референци	34

Список на рамки

1. Реформа на здравствениот систем во Украина	25
2. Подобрување на реформите и обезбедувањето услуги за социјална заштита преку користење на електронски системи за управување со информации во Азербејџан: DOST – единствен шалтер за социјални услуги	29
3. Подобрување на реформите и обезбедувањето услуги за социјална заштита преку користење на електронски системи за управување со информации во Албанија: Национален електронски регистар, двигател на спроведувањето на реформите на услугите за социјална помош, попречености и нега	29

Список на слики

1. Показател на ЦОР 1.3.1: Ефективен опфат на социјалната заштита, глобални и регионални процени, според групи од населението, 2020 или последната достапна година	11
2. Показател на ЦОР 1.3.1: Ефективен опфат на социјалната заштита, глобални и регионални процени, според групи од населението, 2020 или последната достапна година	18
3. Ефективен опфат на заштита на постара возраст: Процент на работоспособното население на возраст 15+ опфатено со пензиски програми, според статусот на работната сила, регион, подрегион и пол, 2020 или последната достапна година	19
4. Ефективен опфат на заштитата на постара возраст: Процент на работоспособното население на возраст 15+ опфатено со пензиски програми, според статусот на работната сила и пол, избрани земји, 2020 или последната достапна година	20
5. Показател 1.3.1 на ЦОР за ефективен опфат на заштита во случај на невработеност: Процент на невработени лица кои примаат парични надоместоци, според регион, подрегион и пол, 2020 или последната достапна година	21
6. Показател 1.3.1 на ЦОР за ефективен опфат на ранливи групи од населението: Процент на ранливо население кое прима социјална помош, според регион и подрегион, 2020 или последната достапна година	22
7. Показател 1.3.1 на ЦОР за ефективен опфат на деца и семејства: Процент на деца на возраст од 0 до 14 години кои примаат детски или семеен паричен надоместок, според регион, подрегион и ниво на приход, 2020 или последната достапна година	23

Список на табели

1. Загуба на работни часови и загуба на приход според регион, 2020 г.	26
2. Одговор на социјалната заштита и работните места на пандемијата предизвикана од КОВИД-19	27
3. Фискални мерки поврзани со КОВИД-19 во текот на 2020 г., избрани земји (% од БДП)	31

скратеници

АЛБ	Албанија
ЕРМ	Ерменија
АЗЕ	Азербејџан
БИХ	Босна и Херцеговина
БЛР	Белорусија
ЦА	Централна Азија
ЦИЕ	Централна и Источна Европа
DOST	Агенција за одржлива и оперативна социјална заштита (Азебејџан)
ИЕ	Источна Европа
ЕФТА	Европска асоцијација за слободна територија
ЕУ	Европска Унија
ФБиХ	Федерација на Босна и Херцеговина
БДП	бруто-домашен производ
ГРУ	Грузија
МОТ	Меѓународна организација на трудот
ММФ	Меѓународен монетарен фонд
КАЗ	Казахстан
КГЗ	Киргистан
МДА	Република Молдавија
МКД	Северна Македонија
ЦГ	Црна Гора
НП	Нема податоци
NHSU	Национална здравствена служба на Украина
РС	Република Српска
РУС	Руска Федерација
СП	социјална помош
ЦОР	Цели на одржлив развој
СЗ	социјална заштита
СРБ	Србија
SSI	Social Security Inquiry
ТАЏ	Таџикистан
УКР	Украина
УНИЦЕФ	Фонд за деца на Обединетите нации

признанија

Овој извештај го изготви Кеничи Хирозе, виш специјалист за социјална заштита, Тим за техничка поддршка на Достоинствена работа и Канцеларијата за Централна и Источна Европа, и Јасмина Папа, специјалист за социјална заштита, Тим за техничка поддршка на Достоинствена работа и Канцеларијата за Источна Европа и Централна Азија. Свој придонес и коментари дадоа и колегите од седиштето на МОТ: Кристина Бехренд, Ана Каролина де Лима Виера, Викторија Жиро-Кастеља, Валерија Нестеренко, Јан Ортон, Шахра Разави, Фабио Дуран Валверде и Жиминг Ју. Исто така, би сакале да изразиме благодарност до Џилијан Сомерскејлс за уредување на регионалниот извештај.

1 Глобална перспектива

И покрај напредокот во последните години што беше постигнат во проширувањето на социјалната заштита во многу делови од светот, кога изби пандемијата предизвика од коронавирусот (КОВИД-19), многу земји сè уште се соочуваа со значителни предизвици при обидот човековото право на социјална заштита да стане реалност за сите. Овој дел дава глобален преглед на напредокот постигнат во светот во последната деценија во однос на проширувањето на социјалната заштита и градењето систем на социјална заштита што се заснова врз права, вклучувајќи прагови, и го опфаќа влијанието на пандемијата предизвикана од КОВИД-19. Притоа, извештајот суштински придонесува за рамката за следење на Агендата 2030 за одржлив развој.

Од извештајот произлегуваат пет пораки:

Пандемијата откри длабоко вкоренети нееднаквости и значителни јазови во опфатот, сеопфатноста и адекватноста на социјалната заштита во земјите. Сеприсутните предизвици, како што се високото ниво на економска несигурност, постојаната сиромаштија, растечката нееднаквост, неформалноста и фрагилниот социјален договор беа влошени поради КОВИД-19. Исто така, кризата ја извади на виделина ранливоста на милијарди лица кои се чинеше дека напредуваат релативно добро, но не беа соодветно заштитени од социо-економските шок-бранови што ги емитуваше кризата. Социо-економското влијание на пандемијата им отежна на креаторите на политики да игнорираат бројни групи од населението – вклучувајќи деца, постари лица, лица што обезбедуваат бесплатна нега и жени и мажи што работат во разни форми на вработување и во неформалната економија – кои беа или несоодветно опфатени, или воопшто не беа опфатени со постојните мерки за социјална заштита. Со обелоденувањето на овие јазови и разлики, овој извештај покажува дека пандемијата ги поттикна земјите да преземат досега невидени акции на политики, а социјалната заштита беше предводник.

КОВИД-19 поттикна неспоредлив одговор на политиките за социјална заштита. Владите ја ставија социјалната заштита како прв одговор за заштита на човековото здравје, работните места и приходи, и за осигурување социјална стабилност. Онаму каде што беше потребно, владите го проширија опфатот на незащитените групи, го зголемија нивото на надоместоците или воведоа нови бенефиции, приспособија административни и организаторски механизми, и мобилизираа дополнителни финансиски ресурси. Меѓутоа, и покрај меѓународната поддршка, многу земји со низок и среден приход се бореа да најдат

пропорционален одговор на социјалната заштита, како и стимул за ограничување на негативното влијание на пандемијата на начин на кој тоа успеаја да го направат земјите со висок приход, доведувајќи до „недостиг на стимулации“ што во голема мера произлегува од значителни разлики во опфатот и финансирањето.

Социо-економското закрепнување останува несигурно и засиленото трошење за социјална заштита ќе продолжи да биде од суштинско значење. Најновите предвидувања на ММФ предупредуваат дека закрепнувањето е разновидно, односно, побогатите земји уживаат брзо економско закрепнување, додека посиромашните земји се соочуваат со пренасочување на нивните последни развојни добивки. Закрепнувањето со фокус на луѓето насекаде зависи од правичен пристап до вакцини. Тоа не е само морален императив, туку и потреба за јавното здравје: длабоката бездна кај достапноста на вакцините ќе ослободи нови мутации на вирусот што ги подриваат придобивките од вакцините за јавното здравје насекаде. Но, нееднаквиот пристап до вакцини, растечкиот недостаток на стимулации видливи во одговорот на кризата, неисполнетите повици за глобална солидарност, зголемувањето на сиромаштијата и нееднаквостите и прибегнувањето кон програми за штедење, укажуваат на нерамномерно закрепнување. Ваквото сценарио ќе остави многу луѓе да се снаоѓаат сами и ќе го исфрли од колосек постигнатиот напредок во однос на Агендата 2030 и достигнувањето социјална правда.

Земјите се наоѓаат на крстосница во однос на траекторијата на нивните системи за социјална заштита. Доколку има позитивен аспект на кризата, тоа е моќниот потсетник колку е значајно да се инвестира во социјална заштита; сепак, многу земји се соочуваат со значителни фискални ограничувања. Во овој извештај се укажува дека речиси сите земји, независно од нивното ниво на развој, имаат избор: да спроведуваат позитивна стратегија на инвестирање во зајакнување на нивниот систем за социјална заштита, или неетичка стратегија на минималистичко обезбедување, подлегнувајќи на фискални или политички притисоци. Земјите може да го искористат прозорецот што го отвори пандемијата и да градат мерки за одговор на кризата за зајакнување на нивниот систем за социјална заштита и прогресивно да ги затвораат јазовите во заштитата со цел да се осигурат дека секој е заштитен од системските шокови, како и од вообичаените ризици што ги носи животот.

Тоа вклучува засилени напори за градење универзални, сеопфатни, адекватни и одржливи системи за социјална заштита, вклучувајќи солидна основа за социјална заштита што гарантира најмалку минимум социјална сигурност во текот на целиот живот. Алтернативата би била да се прифати неетичкиот пристап што не инвестира во социјална заштита, при што земјите заглавуваат во траекторијата „малку трошоци – ниско ниво на човеков развој“. Тоа ќе претставува загубена можност за зајакнување на системите за социјална заштита и реконфигурирање на општествата за подобра иднина.

Воспоставувањето универзална социјална заштита и остварувањето на човековото право на социјална сигурност за сите е камен-темелник на секој пристап фокусиран на луѓето за да може да се постигне социјална правда. На тој начин се придонесува кон спречувањето на сиромаштијата и ограничување на нееднаквоста, зајакнување на човековите способности и продуктивност, негување на достоинството, солидарноста и правичноста, како и повторно заживување на социјалниот договор.

► Состојбата со социјалната заштита: Постигнат е напредок, но тоа не е доволно

Во 2020 година, само 46,9 проценти од светското население било ефективно опфатено со најмалку еден надоместок за социјална заштита¹ (Индикатор 1.3.1 на Целите за одржливиот развој (ЦОР); видете Слика 1), додека преостанатите 53,1 проценти - дури 4,1 милијарди луѓе - биле оставени целосно незаштитени. Во рамките на овој глобален просек, се среќаваат нееднаквости меѓу и во регионите, а стапките на опфат во Европа и Централна Азија (83,9 проценти) и во Северна и Јужна Америка (64,3 проценти) се над глобалниот просек, додека Азија и Пацификот (44,1 проценти), Арапските држави (40,0 проценти) и Африка (17,4 проценти) покажуваат произразени разлики во опфатот.

Пристапот до здравствена заштита, надоместоци за боледување и во случај на невработеност стана особено релевантен во текот на пандемијата. Иако речиси две третини од светското население се заштитени со некаква програма за здравствено осигурување, остануваат значителни разлики во опфатот и адекватноста на заштитата. Кога станува збор за заштитата на приходот во случај на болест и на невработеност, разликите во опфатот и соодветноста се уште повеќе изразени. Сигурноста на приходот на приближно една третина од работоспособното население е заштитена со закон во случај на болест, а помалку од една петина од невработените работници во светот добиваат надоместок во случај на невработеност.

Разликите во опфатот, сеопфатноста и адекватноста на системите за социјална заштита се поврзуваат со ниските инвестиции во социјалната заштита, особено во Африка, Арапските држави и Азија. Земјите, во просек, трошат 12,9 проценти од нивниот БДП на социјална заштита (без здравствената заштита), но зад оваа бројка се кријат зачудувачки варијации. Земјите со повисок приход, во просек, трошат 16,4 проценти, или двапати повеќе од земјите со високо среден приход (кои трошат 8 проценти), шест пати повеќе

отколку земјите со ниско среден приход (2,5 проценти), и 15 пати повеќе отколку земјите со низок приход (1,1 проценти).

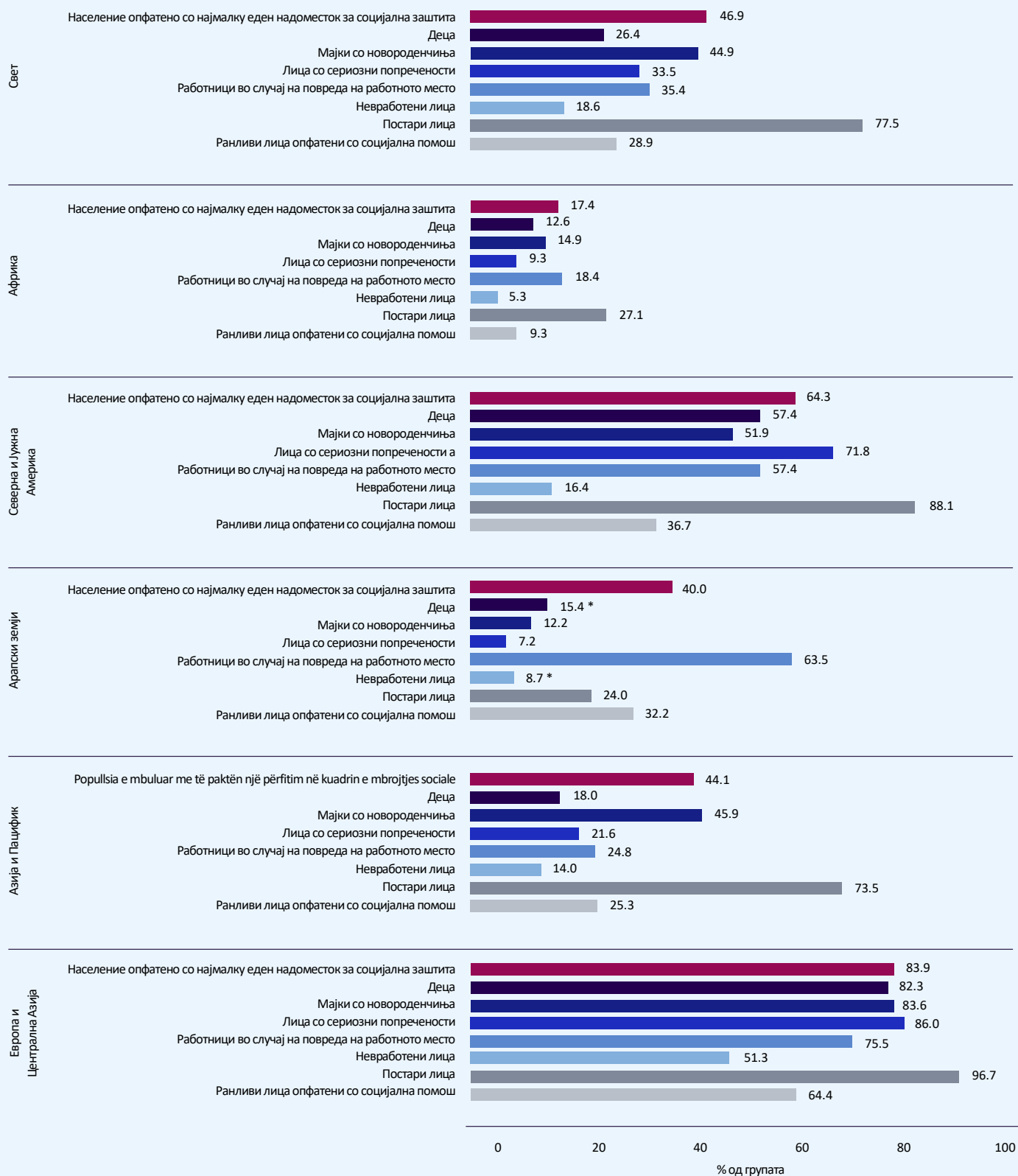
Оваа финансиска разлика во градењето минимум социјална заштита се зголеми за приближно 30 проценти од почетокот на кризата предизвикана поради КОВИД-19, што се должи на потребата за здравствени услуги, мерките за сигурност на приходот и намалувањето на БДП поради кризата. За да можат да гарантираат барем основно ниво на социјална сигурност преку национално дефинирана минимум социјална заштита, земјите со низок среден приход треба да инвестираат дополнителни 362,9 милијарди УСД, а земјите со висок среден приход дополнителни 750,8 милијарди УСД годишно, што е еднакво на 5,1 и 3,1 проценти од БДП, соодветно за двете групи. Земјите со низок среден приход би требало да инвестираат дополнителни 77,9 милијарди УСД, што е еднакво на 15,9 проценти од нивниот БДП.

КОВИД-19 се заканува да загрози години напредок кон остварувањето на Целите за одржлив развој (ЦОР), пренасочувајќи ги добивките за намалување на сиромаштијата. Исто така, кризата откри непријатни разлики во заштитата што постоеле и претходно меѓу земјите и им оневозможи на креаторите на политики да го игнорираат недостигот на социјална заштита, особено кај одредени групи, како што се неформално вработените лица, мигрантите и неплатените негуватели.

Кризата доведе до досега невиден, но сепак нееднаков глобален одговор на социјалната заштита. Земјите со висок приход имаа подобра позиција да ги мобилизираат нивните постојни системи или да воведат нови антикризни мерки за да го ублажат влијанието на кризата врз здравјето, работните места и приходот. Изноаѓањето соодветен одговор претставуваше поголем предизвик во земјите со низок приход, кои беа очајно лошо подготвени и немаа простор за политички маневри, особено во макроекономските политики.

¹ Со исклучок на надоместокот за здравствена грижа и боледување.

► Слика 1. Показател на ЦОР 1.3.1: Ефективен опфат на социјалната заштита, глобални и регионални процени, според групи од населението, 2020 или последната достапна година

* Да се толкува претпазливо: Процените за засноваат врз пријавените податоци за опфат под 40% од населението.

Забелешка: Видете Прилог 2 од [Глобалниот извештај за социјалната заштита](#) за методолошко објаснување. Глобалните и регионалните агрегати се пондерирани според релевантните групи од населението.

Извори: МОТ, [Светската база на податоци за социјална заштита](#), врз основа на Social Security Inquiry; ILOSTAT; национални извори.

Линк: <https://wspr.social-protection.org>.

► Социјалната заштита за деца останува ограничена, но од суштинско значење за отклучување на нивниот потенцијал

Главни точки

- Големо мнозинство деца сè уште не се опфатени со ефективна социјална заштита, а само 26,4 проценти од децата на светско ниво добиваат надоместок за социјална заштита. Ефективниот опфат е особено низок во некои региони: 18 проценти во Азија и Пацификот, 15,4 проценти во Арапските земји и 12,6 проценти во Африка.
- Позитивните понови случувања вклучуваат до-несување универзален или квази-универзален надоместок за деца (UCBs/qUCBs) во неколку земји, и обновена свест во контекст на КОВИД-19 за суштинското значење на инклузивните системи за социјална заштита, квалитетни услуги за детска грижа, и потребата од социјална заштита за негуватели.
- Во просек, националните расходи за социјална заштита за деца се премногу ниски, што е еднакво на само 1,1 проценти од БДП, во споредба со 7 проценти од БДП што се трошат за пензии. Светските региони со најголем удел деца во населението, и најголема потреба за социјална заштита, имаат најниски стапки на опфат и расходи, особено во супсахарска Африка (0,4 проценти од БДП).
- За да се справат со драматичното зголемување на детската сиромаштија предизвикана од КОВИД-19, да ги затворат разликите во опфатот на социјалната заштита и да испорачаат најдобри резултати за децата и за општеството, креаторите на политики мора да спроведат пристап на интегриран систем што ги вклучува надоместоците за деца и услугите за детска грижа, родителско отсуство и пристап до здравствена грижа.

► Социјалната заштита за работоспособни мажи и жени обезбедува недоволна заштита од клучните ризици

Главни точки

- *Породилно отсуство*: Некои земји постигнаа одлучен напредок кон универзален или речиси универзален ефективен опфат на породилното отсуство. И покрај позитивните развојни влијанија од поддршката на бремените жени, само 44,9 проценти од жените со новороденчиња во светот добиваат паричен родителски надоместок.
- *Боледување*: Кризата го покажа значењето на обезбедување сигурност на приходот во случај на болест, вклучувајќи карантин. Сепак, само една третина од светското работоспособно население има сигурност на приходот што е заштитен со закон во случај на болест.
- *Попреченост*: Уделот на лица со сериозни попречености на светско ниво кои добиваат надоместок за попреченост останува низок на 33,5 проценти. Значајно е да се напомени дека неколку земји сега имаат воспоставено програми за надоместок заради попреченост.
- *Повреда на работното место*: Само 35,4 проценти од глобалната работна сила има ефективен пристап до заштита во случај на повреда на работното место. Многу земји го признаа КОВИД-19 како професионална повреда со цел да осигурат полесен и побрз пристап до соодветните надоместоци според системот за осигурување во случај на повреда на работното место, особено за работниците во најизложените сектори.
- *Заштита во случај на невработеност*: Само 18,6 процент од невработените работници во светот се ефективно опфатени со заштита во случај на невработеност и добиваат соодветен надоместок за невработеност. Ова останува најмалку развиената гранка од социјалната заштита. Сепак, пандемијата ја истакна суштинската улога на програмите за заштита во случај на невработеност за заштита на работните места и приходот, преку програми за задржување на работните места и надоместок во случај на невработеност.
- *Процените на расходите* покажуваат дека на светско ниво, само 3,6 проценти од БДП се троши на јавна социјална заштита за да се обезбеди сигурност на приходот на работоспособното население.

► Социјалната заштита за постарите жени и мажи сè уште се соочува со предизвици поврзани со опфатот и адекватноста

Главни точки

- Пензиите за постарите жени и мажи се најшироко распространетата форма на социјална заштита во светот, и клучен елемент за постигнувањето на ЦОР 1.3. На глобално ниво, 77,5 проценти од лицата над возраста за пензионирање добиваат некаква форма на старосна пензија. Меѓутоа, постојат огромни нееднаквости меѓу регионите, меѓу руралните и урбаните области, и меѓу жените и мажите. Расходите за пензии и други надоместоци за постари лица изнесуваат 7,0 проценти од БДП, во просек, повторно, со големи варијации меѓу регионите.
- Значаен напредок е постигнат со однос на проширувањето на опфатот на пензиските системи во земјите во развој. Дури повеќе охрабрува тоа што во многу земји, вклучувајќи земји со низок среден приход, воспоставени се универзални пензии како дел од националната минимална социјална заштита.
- Кризата со КОВИД-19 наметна дополнителен притисок врз трошоците и финансирањето на пензиските системи, но долгорочното влијание ќе биде умерено до ниско. Масивниот одговор на земјите на кризата ја истакна

суштинската улога што ја имаат системите за заштита на повозрасните лица, вклучувајќи долгорочна нега, особено во кризни времиња, како и итноста на зајакнување на долгорочните системи за нега за да се заштитат правата на лицата што имаат потреба од нега и негувателите.

- Кај пензиските реформи доминира фискалната одржливост, на сметка на други начела утврдени со меѓународни стандарди за социјална сигурност, како што се универзалноста, адекватноста и предвидливоста на надоместоците, солидарност и колективно финансирање. Тие се од суштинско значење за да им се гарантира сигурноста на приходот на постарите лица, нешто што е, и што треба да остане примарна цел на секој пензиски систем. Осигурувањето адекватност на надоместоците особено се однесува на жените, лицата на нископлатени работни места и оние во несигурни форми на вработување. Понатаму, многу земји во светот сè уште се борат да ги прошират и да ги финансираат своите пензиски системи; овие земји се соочуваат со структурни пречки поврзани со ниското ниво на економски развој, високо ниво на неформалност, низок капацитет за плаќање придонеси, сиромаштија и недоволен фискален простор, меѓу другото.

► Здравствена заштита: Суштински придонес за опфатот на универзалната здравствена заштита

Главни точки

- Постигнат е значителен напредок во зголемувањето на опфатот на населението, со речиси две третини од светското население кои се заштитени со некаква програма. Сепак, остануваат пречките за пристапот до здравствена грижа и нега во вид на директни плаќања за здравствени услуги, физичката дистанца, ограничувања на опсегот, квалитетот и пристапноста на здравствените услуги, и долгото време на чекање, како и опортунитетните трошоци, како што се загуба на работно време. Кризата со КОВИД-19 ги истакна ограничувањата на соодветноста на надоместоците и потребата за намалување на приватните плаќања.

- Колективното финансирање, обединувањето ризици и поседувањето права се клучни предизвици за поддршка на ефективен пристап до здравствена заштита за сите на начин што дава соодветен одговор на шоките. Начелата што ги предвидуваат меѓународните стандарди за социјална сигурност се повеќе релевантни од кога и да било претходно на патот кон универзален опфат со здравствена заштита, а особено, во рамките на тековниот контекст на јавното здравје. Приоритет треба да биде собирање повеќе и подобри податоци за да се следи напредокот на опфатот и рамноправноста.

- Инвестирањето во достапноста на квалитетни здравствени услуги е од суштинско значење.

Пандемијата предизвикана поради КОВИД-19 дополнително ја разоткри потребата за инвестирање во здравствени услуги и за подобрување на координацијата во рамките на здравствениот систем. Пандемијата го привлече вниманието на предизвиците при регрутирањето, вработувањето, задржувањето и заштитата на добро обучени, поддржани и мотивирани здравствени работници за да се осигури испорачувањето квалитетни здравствени услуги.

- Потребни се посилни врски и подобра координација меѓу механизмите за пристап до медицинска грижа и сигурноста на приходот за поефективно да се адресираат клучните

детерминанти. Кризата поради КОВИД-19 дополнително ја истакна улогата на системот за социјална заштита во формирањето однесувања што ќе поттикнат превенција и комплементарност на програмите за здравствена заштита и за надоместок во случај на боледување. Особено се потребни координирани пристапи во однос на посебните и поновите потреби, вклучувајќи ја мобилноста на луѓето, зголемениот товар на долготрајните и хронични заболувања, и стареењето на населението. Влијанието на КОВИД-19 врз постарите лица дополнително ја истакна потребата за координација меѓу здравствената и социјалната заштита.

► Преземање позитивен и внимателен пристап кон универзална социјална заштита за социјално правична иднина

КОВИД-19 дополнително го нагласи колку е значајно да се постигне универзална социјална заштита. Од суштинско значење е земјите – владите, социјалните партнери и останатите засегнати страни – сега да одолеат на притисокот да западнат на помалку етичката патека и да продолжат со позитивната и внимателната стратегија за социјална заштита во натпреварот со тековната пандемија, и да осигурат закрепнување фокусирано на луѓето и инклузивна иднина. За таа цел, може да се идентификуваат неколку приоритети.

- Мерките за социјална заштита во КОВИД-19 мора да се задржат додека кризата не се повлече и додека заздравувањето не се почувствува. За тоа се потребни постојани вложувања во системите за социјална заштита за да се одржи животниот стандард, да се осигури рамноправен пристап до вакцини и здравствена нега, и да се спречат дополнителни економски скратувања. Од суштинско значење е да се осигури рамноправен и навремен пристап до вакцините за здравје и просперитет на сите земји и народи. Во свет кој е меѓусебно поврзан, вистинското инклузивно закрепнување зависи од тоа.
- Мора да му се одолее на искушението да се пренасочи фискалното консолидирање за да се исплатат масивните јавни издатоци што ги наметна КОВИД-19. Претходните кризи покажаа дека мерките за штедење оставаат длабоки социјални лузни, и ги повредуваат најранливите во општеството. И обратно,

стремењето кон закрепнување богато со работни места, фокусирано на луѓето, усогласено со целите за здравствени, социјални, еколошките и климатските промени, може да придонесе кон сигурност на приходот, создавање работни места и социјална кохезија, зголемување на даночната основа и да помогне да се финансира универзалната социјална заштита.

- Меѓу пустошот што го предизвика пандемијата, има зраци надеж дека начинот на размислување се променил. Преку разоткривањето на инхерентната ранливост на сите – јасно откривајќи дека нашата индивидуална добросостојба е тесно поврзана со колективната благосостојба и безбедност на сите – пандемијата ја покажа незаменливоста на социјалната заштита. Понатаму, кризата покажа дека земјите треба да усвојат начин на размислување „сè што е потребно“ за да ги постигнат приоритетните цели, доколку се одлучиле да го направат тоа. Доколку се применува истиот пристап на политиките додека најлошото од пандемијата стивнува, тоа ветува дека ќе се тргне по позитивниот и внимателниот пат за постигнување на ЦОР и универзална социјална заштита.
- Тргањето по позитивниот и внимателниот пат бара градење трајни системи за универзална социјална заштита што нуди сеопфатен и адекватен опфат за сите, воден од ефективен трипартитен социјален дијалог. Овие системи

се од суштинско значење за спречувањето на сиромаштијата и нееднаквоста, како и за справување со денешните и идните предизвици, особено за промовирање на достоинствената работа, поддршката на жените и мажите подобро да управуваат со транзициите во животот и на работното место, олеснување на транзицијата на работниците и претпријатијата од неформална во формална економија, поттикнувајќи ја структуралната трансформација на економиите, како и поддршката за транзиција кон поеколошки одржливи економии и општества.

- Потребни се нови инвестиции во социјалната заштита за да се надминат разликите во финансирањето. Особено, исклучително е значајно да се даде приоритет на инвестициите во национално дефиниран минимум социјална заштита за исполнување на ветувањето на Агендата 2030. Фискалниот простор постои дури и во најсиромашните земји и мобилизацијата на домашните ресурси е клучна, но важна е и усогласената меѓународна поддршка за брз напредок во земјите на кои им недостигаат фискални и економски капацитети, особено во земјите со низок приход со изразено недоволни инвестиции во социјалната заштита.

- Универзалната социјална заштита е поддржана преку заеднички напори на агенциите на Обединетите нации кои „работат како една“, и преку здружените активности со релевантни меѓународни, регионални, подрегионални и национални институции и социјални партнери, граѓанското општество и останатите засегнати страни, вклучувајќи го Глобалното партнерство за универзална социјална заштита.

- Единствениот прозорец што го отвори КОВИД-19 треба да ги охрабри земјите да преземат одлучни дејства денес за иднината на социјалната заштита и ентузијастички да го спроведат позитивниот пристап кон политиките. На тој начин, општествата ќе бидат посилни да се справат со идните кризи и предизвиците што ги наметнуваат демографските промени, светот на работата што постојано еволуира, миграцијата, еколошките предизвици и егзистенцијалната закана од климатските промени. Конечно, робустен систем за социјална заштита ќе го поддржи и поправи фрагилниот социјален договор и ќе им овозможи на земјите да уживаат во социјално праведна иднина.

2 Социјалната заштита на крстосница во Централна и Источна Европа и Централна Азија

Земјите од Централна и Источна Европа и Централна Азија веќе имаат воспоставени системи за сеопфатна социјална заштита, споредено со светскиот просек и другите региони. Меѓутоа, опсегот и дизајнот на системите во регионот се разликува. Во централноазиските и кавкаските земји, овие варијации се поистакнати како резултати на долготрајната транзиција од социјалистички до пазарно ориентирани економии, како и фискалните притисоци во последните две децении. Во многу случаи, програмите беа еродирани или прекинати, финансиските извори пренаменети и инвестициите се намалија, што доведе до разлики во законскиот и ефективниот опфат, како и до намалена адекватност. Но, некои од земјите во регионот активно се залагаа за ратификација на меѓународните стандарди за социјална сигурност, особено Конвенцијата на МОТ за социјална сигурност (минимални стандарди), (бр. 102).² Тоа може да се смета како позитивен знак на посветеноста на земјите да осигурат

минимални нивоа на заштита, вклучувајќи утврдување минимум социјална заштита. Сепак, соочени со пандемијата предизвикана од КОВИД-19 и тековните трансформативни промени во светот на работата, постои потреба од натамошен напредок во проширувањето на опфатот и подобрувањето на адекватноста на надоместоците, а во исто време, потребно е да се осигури долгорочна финансиска одржливост.

Врз основа на анализата на *Светскиот извештај за социјалната заштита* (МОТ 2021а), овој регионален извештај поблиску го разгледува опфатот на социјалната заштита во земјите од Централна и Источна Европа и Централна Азија, и се фокусира на избрани гаранции (пензии, надоместоци во случај на невработеност, социјална помош и детски надоместоци), и постојаната потреба социјалната заштита да одговори на предизвиците што ги носи кризата од КОВИД-19, како и инхерентните проблеми што ги откри кризата, а за кои се потребни долгорочни решенија.

² Од 2010 година, Конвенцијата бр. 102 беше ратификувана од Украина (2016 г.) и Руската Федерација (2019 г.), и Конвенцијата за заштита на мајчинството, 2000 г. (бр.183), од Азербејџан (2010 г.), Босна и Херцеговина (2010 г.), Казахстан (2012 г.), Црна Гора (2012 г.), Северна Македонија (2012 г. – во тоа време, Поранешна Југословенска Република Македонија) и Србија (2010 г.).

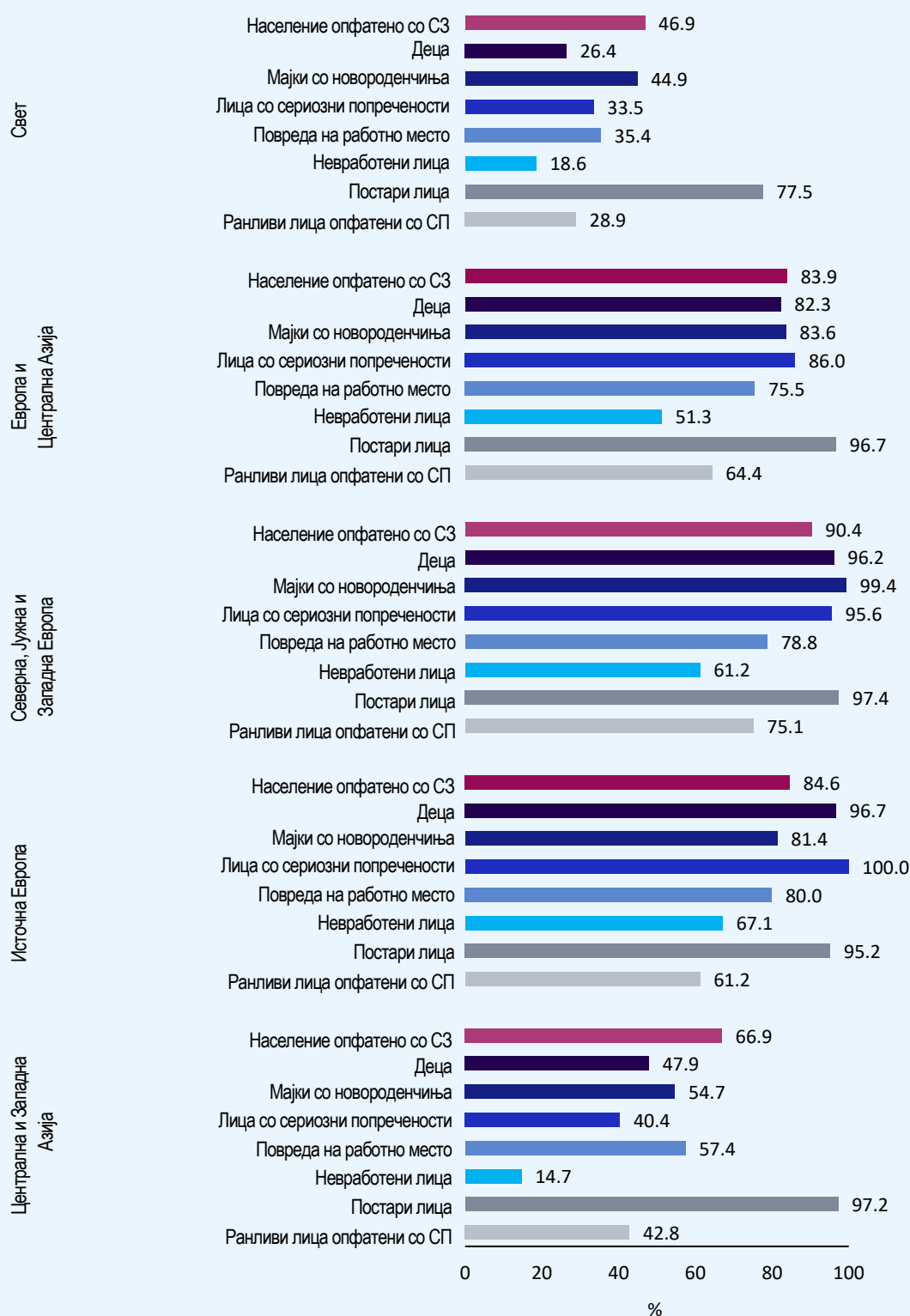
3 Опфат на социјалната заштита: Регионални трендови и перспектива

Во рамките на регионот постојат значителни разлики меѓу земјите во однос на трендовите и развојните можности на системите за социјална заштита. На Слика 2 се претставени стапките на ефективен опфат на вкупното население опфатено со различни гранки на социјалната заштита, покажувајќи значителни разлики меѓу подрегиони, и движејќи се од универзален опфат на постари лица во регионот, до значајните варијации во опфатот на активното население и на деца.

Сите земји во регионот достигнале речиси универзален опфат на постарите лица со пензии базирани на придонеси или пензии што не се базирани на придонеси. Тоа е клучен елемент во системот за социјална заштита што се одржува и што издржал различни видови реформи

спроведувани во последните три децении. Опфатот на мајки и новороденчиња е речиси универзален во Северна, Јужна и Западна Европа, но достапен е само на приближно половина од населението во Централна и Западна Азија. Опфатот од 14,7 проценти од невработените лица е најнизок во Централна и Западна Азија, и значително заостанува зад светскиот просек. Програмите за социјална помош за најранливите лица опфаќаат три четвртини од населението во Северна, Јужна и Западна Европа, во споредба со 42,8 проценти во Централна и Западна Азија. Разликите во опфатот на деца се многу нагласени, движејќи се од речиси универзален опфат во Северна, Јужна, Западна и Источна Европа, до помалку од половина во Централна и Западна Азија.

► Слика 2. Показател 1.3.1 на ЦОР : Ефективен опфат на социјалната заштита, глобални и регионални процени, според групи од населението, 2020 или последната достапна година

Забелешка: Видете Прилог 2 од [Глобалниот извештај за социјалната заштита](#) за методолошко објаснување.

Глобалните и регионалните агрегати се пондерирани според релевантните групи од населението. СП = социјална помош; СЗ = социјална заштита.

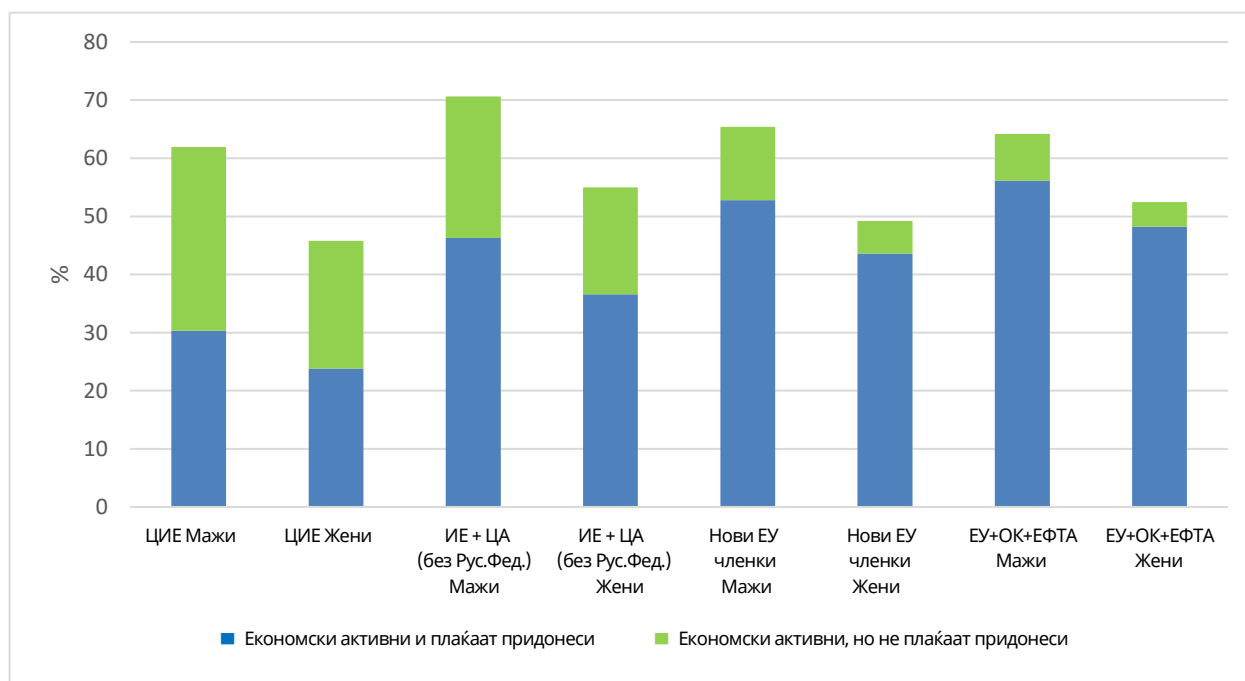
Извори: MOT, [Светска база на податоци за социјална заштита \[World Social Protection Database\]](#), според Social Security Inquiry (SSI); ILOSTAT; национални извори.

Линк: <https://wspr.social-protection.org>.

Во моментот, **старосните пензии** опфаќаат голем дел од постарите лица во регионот, главно преку системите базирани на плаќање придонеси дополнети со системи што не се базирани на придонеси (Слика 3). Од сите социјални трансфери, надоместокот за пензија ја има најзначајната улога во намалувањето на сиромаштијата на разни групи од населението, особено кај постарите лица кои претежно се потпираат на пензијата како единствен извор на приход. Иако примарната улога на пензијата е

да спречи сиромаштија на постара возраст, таа исто така, има значајно влијание врз спречувањето на сиромаштијата кај останатите членови и генерации во домаќинството, вклучувајќи ги децата.³ Меѓутоа, во повеќето земји во регионот, пензиските фондови се соочуваат со сериозни предизвици; во многу земји, нивото на придонеси е недоволно, и поради тоа, пензиските системи сè повеќе зависат од државниот буџет да го покрие дефицитот (што се движи меѓу 1 и 5 проценти од БДП).⁴

► Слика 3. Ефективен опфат на заштита на постара возраст: Процент на работоспособното население на возраст 15+ опфатено со пензиски програми, според статусот на работната сила, регион, подрегион и пол, 2020 или последната достапна година

Забелешка: Видете Прилог 2 од [Светскиот извештај за социјалната заштита](#) за методолошко објаснување. ЦА – Централна Азија; ЦЕЕ = Централна и Источна Европа; ИЕ = Источна Европа; ЕФТА = Европска Асоцијација за слободна трговија; ЕУ = Европска унија; Нови ЕУ членки = земји што станале членки на ЕУ од 2004 година наваму.

Извори: МОТ, [Светска база на податоци за социјална заштита \[World Social Protection Database\]](#), според SSI; ILOSTAT; национални извори.

Линк: <https://wspr.social-protection.org>.

³ На пример, во Узбекистан, системот за детски надоместоци наменет за семејствата со низок приход е одговорен за намалување на стапката на детска сиромаштија за само 12 проценти, додека околу 70 проценти може да се припишат на програмите за пензии (UNICEF, 2019).

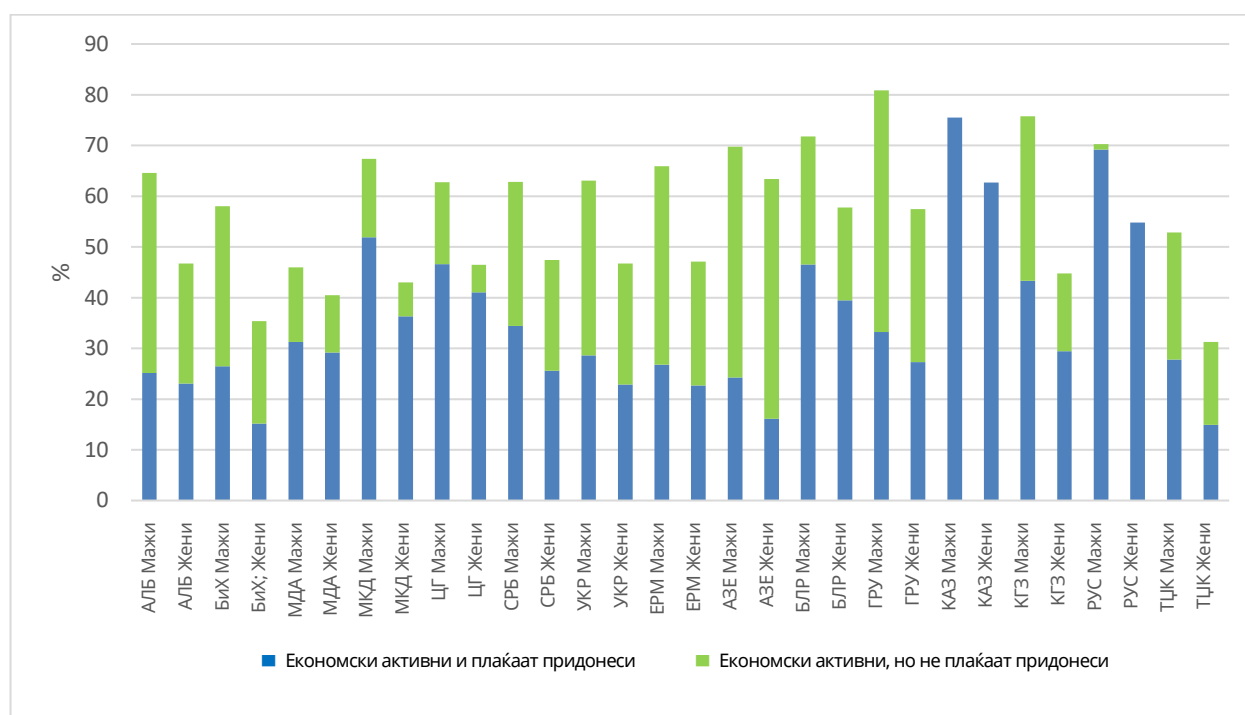
⁴ Во Босна и Херцеговина, пензиските фондови на двата ентитета се пренесени во буџетот на соодветниот ентитет. Во Украина, тековната влада изготвува нацрт-закон за воведување столб на задолжително капитално финансирано пензиско осигурување.

► 3.1. Заштита на работоспособното население: Сè поголема средина што недостига

Иако ефективниот опфат на постарите лица со пензија е релативно висок со 96,7 проценти од населението на 65 годишна возраст и повеќе, **работоспособното население е недоволно заштитено во многу земји во Централна и Источна Европа и Централна Азија** (видете Слика 4 и Слика 5). Главните причини за ниското ниво на опфат се релативно ниското учество на

работната сила и високата невработеност (особено меѓу младите лица и жените), широко распространетата неформална и непријавена работа, особено недоволното пријавување плати; сите овие фактори претставуваат сериозни предизвици за проширувањето на опфатот на социјалната заштита.

► Слика 4. Ефективен опфат на заштитата на постара возраст: Процент на работоспособното население на возраст 15+ опфатено со пензиски програми, според статусот на работната сила и пол, избрани земји, 2020 или последната достапна година

Забелешка: Видете Прилог 2 од [Светскиот извештај за социјалната заштита](#) за методолошко објаснување. АЛБ = Албанија; БиХ = Босна и Херцеговина; МДА = Република Молдавија; ЦГ = Црна Гора СРБ = Србија; УКР = Украина; ЕРМ = Ерменија; АЗЕ = Азербејџан; БЛР = Белорусија; ГРУ = Грузија; КАЗ = Казахстан; РУС = Руска Федерација; ТЏК = Таџикистан.

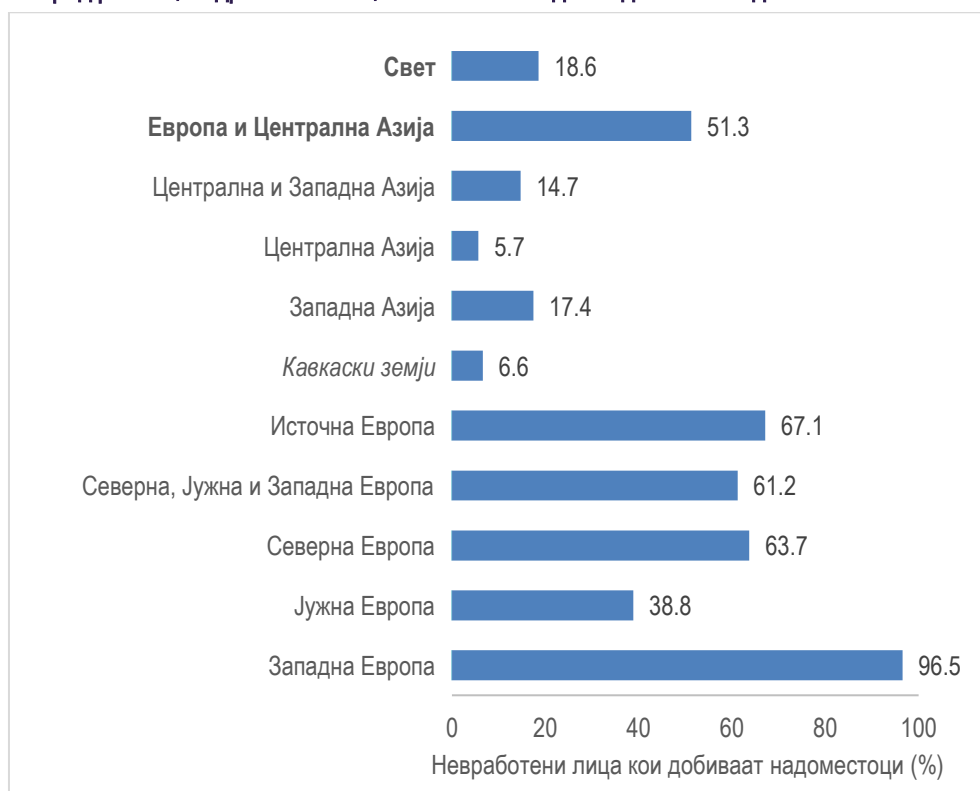
Извори: МОТ, [Светска база на податоци за социјална заштита \[World Social Protection Database\]](#), според SSI; ILOSTAT; национални извори.

Регионот доживеа растечка диверзификација во формите на вработување, со пад на „стандардното вработување“ (односно, работа со полно работно време, на неодредено време, како дел од договорни односи меѓу вработен и работодавач), и растечки број работници во „нестандардни форми на вработување“ кои вклучуваат договори за вработување на привремено (определено) време и повремено вработување, вработување со скратено работно време, работа на повик, работа преку агенција за привремено вработување, како и работни односи прикриени како самовработување. Значаен понов настан е растот на работењето преку дигитални платформи, вклучувајќи локално обезбедена работа и работа што се споделува меѓу неколку лица (МОТ 2021в). Тековното ниско ниво на опфатот на придонеси отвора значителни прашања во однос, не само на тековниот финансиски недостаток, туку и на идниот опфат на корисници. Долгорочно, постојано нискиот опфат на придонесите ќе доведе до пониски нивоа на надоместоци, и намалување на опфатот на корисници на системот на пензии базиран на придонес. Тоа

може да го пренасочи финансирањето на сигурноста на приходот за постарите лица со ниска или никаква пензија кон социјална помош.

Диверзификацијата на аранжманите за вработување и непостоењето на програми, или недоволно финансираните програми за осигурување во случај на невработеност, исто така влијаеше врз опфатот на работоспособното население со **надоместок во случај на невработеност** (Слика 5). Долгорочната невработеност и распространетото неформално вработување, заедно со ниското ниво на надоместоци, во земјите каде што постојат, отсекогаш значеле ограничена регистрација на невработени работници, со дури и помал број на корисници на надоместок во случај на невработеност. Во земјите од Централна Азија и кавкаскиот регион, само 5,7 проценти и 6,6 проценти од невработените лица, соодветно, примаат надоместок во случај на невработеност (во споредба со 67,1 проценти во Источна Европа или 96,5 проценти во Западна Европа), што изнесува многу помалку од глобалниот просек од 18,6 проценти.

► Слика 5. Показател 1.3.1 на ЦОР за ефективен опфат на заштита во случај на невработеност: Процент на невработени лица кои примаат парични надоместоци, според регион, подрегион и пол, 2020 или последната достапна година

Забелешка: Видете Прилог 2 од *Светскиот извештај за социјалната заштита*. Западна Азија ја сочинуваат Ерменија, Азербејџан, Кипар, Грузија, Израел и Турција. За целите на овој извештај, Ерменија, Азербејџан и Грузија се претставени како кавкаски земји.

Извори: МОТ, *Светска база на податоци за социјална заштита* [World Social Protection Database], според SSI; ILOSTAT; национални извори.

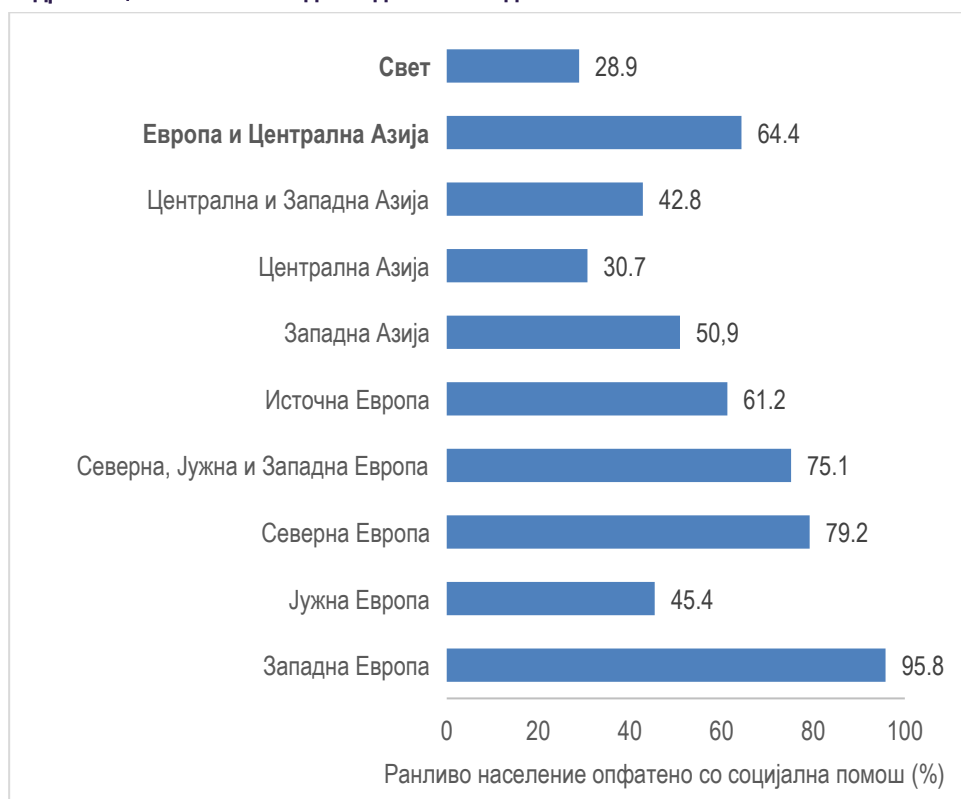
Линк: <https://wspr.social-protection.org>.

На пример, во 2019 година, во Узбекистан биле пријавени 1,34 милион невработени лица, иако се проценува дека годишно се потребни 4 милиони работни места за да се задоволи побарувачката. Од и онака нискиот број на регистрирани невработени лица, само 57.900 примале надоместок во случај на невработеност според национални извори на податоци.⁵ Грузија и Ерменија го укинаа осигурувањето и надоместокот во случај на невработеност во 2006 и 2015 година, соодветно. Во обид да се ублажи влијанието на КОВИД-19 врз работниците што ги изгубиле работните места, некои земји ги олеснија критериумите за квалификуваност за надоместок во случај на невработеност (на пример, Киргистан), го зголемиле нивото на надоместоците (на пример, Ерменија и Узбекистан) или го воведоа надоместокот како привремена мерка (Грузија). Сè на сè, влијанието на пандемијата значеше зголемен интерес за заштитата на работниците и доведе до заклучок дека постојната социјална помош и програмите

за самовработување кои беа наменети да придонесат кон сигурноста на приходот на невработените не ги исполнија очекувањата.

Во повеќето делови од регионот, **програмите за социјална помош** сè уште се поврзани со даночно-финансираните „резидуални“ мерки за сигурност за најсиромашните, укажувајќи на краткорочни надоместоци за тесно таргетирана група корисници. Перцепцијата дека социјалната помош доведува до „зависност“, заедно со притисокот да се скрати севкупното јавно трошење, го стави во фокус справувањето со грешките од вклучување неквалификувани лица и измамите, наместо проактивно да се бараат начини како да им се пристапи и да се осигури опфатот на лицата во ризик од исклучување (Видете Рамка 2 подолу; видете Поглавје 3, УНИЦЕФ 2015). Разликите во опфатот на ранливо население со социјална помош што се движи од 95,8 проценти во Западна Европа, преку 45,4 проценти во Јужна Европа, до 30,7 проценти во Централна Азија (Слика 6) ги отсликуваат овие случувања.

► Слика 6. Показател 1.3.1 на ЦОР за ефективен опфат на ранливи групи од населението: Процент на ранливо население кое прима социјална помош, според регион и подрегион, 2020 или последната достапна година

Забелешка: Видете Прилог 2 од *Светскиот извештај за социјалната заштита*. Западна Азија ја сочинуваат Ерменија, Азербејџан, Кипар, Грузија, Израел и Турција.

Извори: МОТ, *Светска база на податоци за социјална заштита*, според SSI; ILOSTAT; национални извори.

Линк: <https://wspr.social-protection.org>.

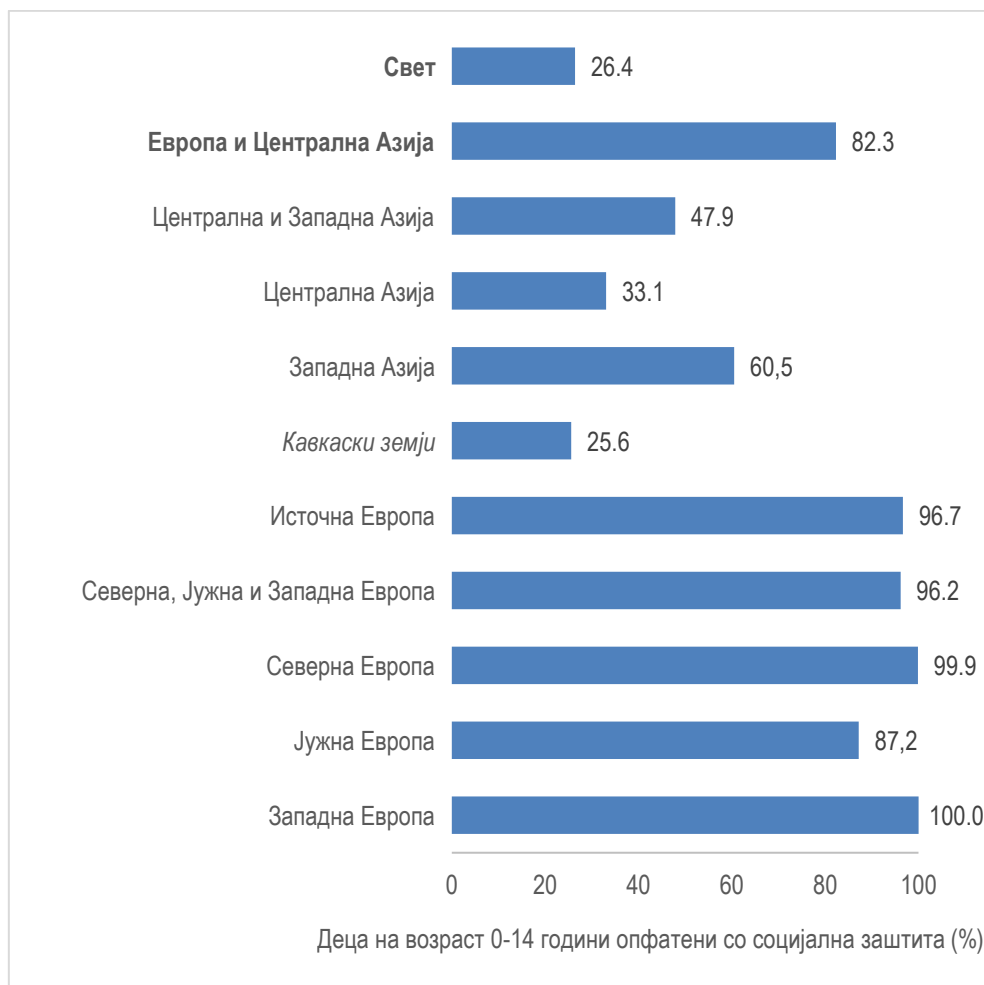
⁵ За можните опции за проширување на опфатот на програмите за заштита во случај на невработеност во Узбекистан, видете МОТ 2020а; МОТ, УНИЦЕФ и Светска банка 2020 г.

► 3.2. Заштита на децата и поддршка на семејствата

Во повеќе од половина од земјите во Европа и Централна Азија, над една четвртина од децата живеат под националната линија на сиромаштија, според УНИЦЕФ (2020 г.). Семејствата со три или повеќе деца се значително повеќе изложени на ризик од сиромаштија отколку останатото население, како и децата кои живеат во домаќинства без формално вработени членови; семејствата на мигранти, самохраните ро-

дители и големите домаќинства, се прекумерно застапени во најсиромашниот децил (UNICEF 2014). Додека Западна, Источна и Северна Европа постигнале речиси универзален или универзален опфат на децата со надоместоци, во централноазиските земји опфатена е само една третина, а во кавкаските земји опфатена е само една четвртина од децата – кавкаските земји се наоѓаат под глобалниот просек (Слика 7).

- Слика 7. Показател 1.3.1 на ЦОР за ефективен опфат на деца и семејства: Процент на деца на возраст од 0 до 14 години кои примаат детски или семеен паричен надоместок, според регион, подрегион и ниво на приход, 2020 или последната достапна година

Забелешка: Видете Прилог 2 од [Светскиот извештај за социјалната заштита](#) за методолошко објаснување. Западна Азија ја сочинуваат Ерменија, Азербејџан, Кипар, Грузија, Израел и Турција. За целите на овој извештај, Ерменија, Азербејџан и Грузија се претставени како кавкаски земји.

Извори: МОТ, [Светска база на податоци за социјална заштита](#), според SSI; ILOSTAT; национални извори.

Линк: <https://wspr.social-protection.org>.

Растечкиот број на нестандартни форми на вработување, несоодветната заработувачка и ограничениот пристап до социјална заштита носат дополнителни предизвици за семејствата во однос на заштитата на децата од сиромаштија. Поради тоа, детските надоместоци се од суштинско значење за поддршката на благосостојбата на децата, и навистина, многу земји од Централна и Источна Европа - со исклучок на Албанија - спроведуваат некаква форма на пакет на детски надоместоци. Меѓутоа, нивниот дизајн и структура значително се разликуваат. Во бројни земји членки на Европската Унија (ЕУ) од Централна и Источна Европа, и во Кавкаскиот регион и Централна Азија, само семејствата со доход понизок од просечната плата се квалификувани за парични детски надоместоци, а нивото на надоместите е значително пониско отколку во земјите членки на ЕУ од Западна Европа (Bradshaw and Hirose, 2016).

Жените сè уште се соочуваат со значително понизок опфат со социјална заштита отколку мажите во регионот, дискрепанца што во голема мера ја отсликува нивната пониска стапка на учество во работната сила, а повисоко ниво на привремена и работа со скратено време, како и неформално вработување (особено неформално самовработување), родов јаз во платата и непропорционално висок удел во неплатена работа за неа, нешто што националните стратегии за социјална заштита често не успеваат да го препознаат. Овие фактори се поврзани со упорни обрасци на нееднаквост, дискриминација и структурни неповолности. Подобрувањето на социјалната заштита за жените останува најважна цел во ова поле. На пример, според процените на МОТ, само 30,6 проценти од светското работоспособно население се законски опфатени од сеопфатни системи на социјална сигурност што вклучуваат целосен опсег на надоместоци, од детски и семејни надоместоци до старосна пензија, а опфатот на жените заостанува зад мажите со високи 8 процентни поени. Во Европа и Централна Азија, оваа разлика е малку пониска отколку светскиот просек, а опфатот на жените заостанува зад мажите за 5,3 процентни поени; во поширокиот регион, 55 проценти од работоспособните мажи

и 49,7 проценти од работоспособните жени се законски опфатени од сеопфатни системи за социјална сигурност (МОТ 2021a).

Во поголемиот број земји од Централна Азија, Кавказ, Јужна Европа, политиките што се фокусираат на деца, пред сè, се базираат на логиката да се таргетира сиромаштијата, што многу ранливи деца без опфат. На пример, националните извори на податоци истакнуваат дека во 2019 година, приближно 51,7 проценти од децата во Ерменија живееле под националната горна линија на сиромаштијата и би се сметале за „сиромашни“, во споредба со 42,3 проценти од работоспособното население. Ерменија се обиде да ја намали сиромаштијата фокусирајќи ги ресурсите за социјална заштита на најсиромашните и најранливите деца (ILO and UN Women, наскоро ќе биде објавена).

Сепак, глобалните докази укажуваат дека широките, инклузивни програми според животните циклуси се поефективни отколку таканаречените програми „против сиромаштијата“ со тесно утврдена целна група за намалување на сиромаштијата. На пример, во Грузија, старосните пензии придонеле за речиси 70 проценти од вкупното намалување на детската сиромаштија од 29 проценти преку социјални трансфери, додека значајната наменска Програма за социјална помош доведе до намалување од само 20 проценти (Kidd and Gelders, 2015). Тоа се должи на фактот дека програмите за пошироки групи успеваат да опфатат повеќе лица индиректно отколку социјалната помош што ја таргетира сиромаштијата. Овој феномен може да се забележи и во Ерменија, каде повеќе од 40 проценти од децата живеат со корисник на старосна или инвалидска пензија. Во Узбекистан, исто така, се забележуваат слични трендови.

Во земјите од Централна и Источна Европа, потребни се ресурси што изнесуваат околу 1 до 2 проценти од БДП за подобрување на системите за детски надоместоци. Меѓутоа, нема значително зголемување на расходите за социјална заштита за семејства со деца во повеќето од овие земји последниве години.

► 3.3. Здравствена заштита

Здравствената заштита во регионот го опфаќа мнозинството од населението пред сè, поради комбинацијата на финансирање преку придонес и даноци, а даночното финансирање опфаќа одредени категории економски неактивно население, како што се зависните членови на семејството, корисници на социјална помош, и регистрираните невработени лица. Иако повеќето земји имаат достигнато опфат на здравствената заштита над 80 проценти од населението, во некои земји (на пример,

Албанија, Ерменија, Киргистан и Украина), луѓето се изложени на сопствени трошоци, вклучувајќи неформални плаќања. Во овие земји, вкупниот износ на овие плаќања ги надминуваат расходите за здравствена заштита од јавни извори. Плаќањата на сопствен трошок се извор на финансиска немаштија и главна пречка за пристап до здравствена заштита, особено за домаќинствата со низок приход. (За пример на обид за спречување на овој проблем, видете Рамка 1.)

► Рамка 1: Реформа на здравствениот систем во Украина

Украина почна трансформативна реформа на здравствениот систем во 2016 година, како резултат на препознавањето дека јавното трошење за здравството е недоволно, распределбата на јавните ресурси е неефикасна и нееднаква, и практика на неформални плаќања за здравствена нега е широко-распространета. Како резултат на тоа, здравствениот систем во голема мера се потпираше на плаќања на сопствен трошок, што довело до финансиска немаштија и пречки за пристап до здравствена нега, особено за домаќинствата со низок приход.

Целта на реформата е да се трансформира механизмот за финансирање на здравствената нега без воведување нови извори на финансии, како што е партиципацијата или придонеси за здравствено осигурување.

Централна точка во реформата е воведувањето пакет надоместоци што јасно ги дефинираат надоместоците за здравствена грижа што Владата им ги гарантира на сите. Владиниот гарантиран пакет дава предност на примарната заштита, но ја вклучува итната помош, амбулантска, болничка и палијативна нега, како и рехабилитација, здравствена грижа за деца до 16 години, здравствена грижа во текот на бременоста и породувањето, лекови на рецепт, и основни медицински производи за болнички третман. Се очекува дека тоа ќе ги намали приватните плаќања (на сопствен трошок) и ќе ги елиминира неформалните плаќања.

За финансирање на владиниот гарантиран пакет со надоместоци за здравствена заштита, во 2018 година беше основана Националната здравствена служба на Украина (НЗСУ) како централна владина агенција што постапува како единствен национален набавувач на гарантираниот пакет надоместоци за здравствена заштита. НЗСУ ќе контактира со автономните даватели на здравствени услуги да исплатат рефундација според медицинските услуги обезбедени за пациентите (наречен начело „парите ги следат пациентите“).

Покрај реформирањето на здравствената заштита, Владата спроведува суштински реформи на националниот здравствен систем што вклучува (1) реструктурирање на мрежата на болници, (2) воведување систем за е-здравство; и (3) донесување нови фармацевтски политики и програми.

Успехот на реформата зависи од тоа дали Владата може да осигури соодветни и одржливи ресурси за здравствена заштита и ефикасно да ги распредели. Целосното постигнување на тековната реформа ќе обезбеди цврста основа за подобрување на квалитетот на негата и грижата во украинскиот здравствен систем.

Извор: Хироze 2019 г.

Може да се заклучи дека повеќето земји од Северна, Источна и Јужна Европа имаат зрел и релативно сеопфатен систем на социјална заштита, иако се соочуваат со предизвици што произлегуваат од променливата природа на работата и од разликите во заштитата на неформалните работници, мигрантите, раселените лица и децата. Дополнително, во другите делови од регионот, особено во Централна Азија и Кавказ, системите за социјална

заштита се соочуваат со фрагментација, ниско ниво на јавно социјално трошење, ограничен опфат и несоодветно ниво на надоместоци (МОТ, 2017 г.). Кризата предизвикана од КОВИД-19 ги истакна овие предизвици и ја нагласи потребата за пофлексибилен дизајн на социјалната заштита што може да одговори на разновидни надворешни шокови, но, пред сè, за одржливи решенија за проширување на социјалната заштита на сеопфатен и систематски начин.

4 Одговор на социјалната заштита на пандемијата предизвикана од КОВИД-19

Пандемијата предизвикана од КОВИД-19 имаше длабоко влијание врз регионалниот пазар на трудот, што доведе до значителна загуба на приход од трудот и до проширување на нееднаквостите меѓу родовите и приходот. Посебно загрижува состојбата на младите лица кои не се вработени, ниту се вклучени во образование или обука.

Како што е прикажано во Табела 1, загубата на работните часови во Европа и Централна Азија во 2020 година беше проценета на 9,2 проценти (еднакво на 30 милиони работници со полно

работно време), што е значително повеќе отколку глобалниот просек, што наметна проценет пад на приходот од труд од 8,7 проценти. Влијанието особено беше високо во Јужна Европа и Централна и Западна Азија.

Глобалниот извештај за платите на МОТ забележа надолан притисок врз платите во првата половина од 2020 година како резултат на кризата поради КОВИД-19 (МОТ, 2020б). Жените и нископлатените работници беа непропорционално засегнати, со што се зголемија нееднаквостите меѓу родовите и приходот.

► Табела 1. Загуба на работни часови и загуба на приход според регион, 2020 г.

	Загубени работни часови (%)	Еквивалентен број на загубени работни места со полно работно време (48 часа неделно) (милион)	Загуба на приход од труд (% од приходот од труд)
Свет	8,8	255	8,3
Европа и Централна Азија	9,2	30	8,7
Северна Европа	10,0	4	НП
Јужна Европа	12,3	6	НП
Западна Европа	6,9	5	НП
Источна Европа	7,4	8	8,0*
Централна и Западна Азија	12,0	7	16,3*

Забелешка: * = првите три тримесечја од 2020 година. НП = нема податоци.

Извор: (МОТ, 2021в; 2020г).

Како одговор на кризата предизвикана од КОВИД-19, земјите презедоа итни интервенции во јавното здравство и донесоа економски мерки за ублажување на негативното влијание и за стимулирање на економијата. Тие вклучуваат обезбедување пристап до здравствени услуги, одржување на основните услуги, заштита на работни места, помош за одржување на деловниот континуитет, и осигурување на приходот на оние кои беа засегнати од кризата.⁶

Во сите земји од регионот, политиките за социјална заштита претставуваа суштински дел од интегрираниот одговор на кризата предизвикана од КОВИД-19. Особено, постојните системи за социјална заштита им овозможиле на владите да обезбедат навремен и флексибилен одговор на работниците и нивните семејства засегнати од кризата, без да има потреба да се донесат нови закони и прописи. Во Табела 2 се резимирани клучните одговори за задржување на работните места и за социјална заштита што беа донесени од земјите.

⁶ Освен ако не е поинаку наведено, информациите за земјите во овој дел се добиени од национални извори и постојни компилации (Gentilini, Dale, and Almenfi 2020; ILO 2021b; 2021d); консултирајте ги овие извори за сите референци.

► Табела 2. Одговор на социјалната заштита и работните места на пандемијата предизвикана од КОВИД-19

Земја		Привремено субвенционирање на плати	Ослободување од плаќање придонеси за социјално осигурување	Надоместок во случај на боледување	Надоместоци за невработеност	Парични надоместоци небазирани на придонеси	Дополнителни парични надоместоци за пензионери
Албанија		○	...	...	○	○	○
Ерменија		△	△	...	△	○	△
Азербејџан		△	△	...	△	△	△
Белорусија		...	△	...	△	...	△
Босна и Херцеговина	ФБиХ	○	○	...	○	...	△
	РС	○	○	...	○	...	△
Грузија		△	△	...	△	△	△
Казахстан		○	△	...	○	○	△
Киргистан		○	△	...	△	○	△
Црна Гора		○	○	...	○	○	○
Северна Македонија		○	○	...	○	○	○
Република Молдавија		△	○	...	○	○	...
Руска Федерација		△	△	○	○	○	△
Србија		○	...	...	...	○	○
Таџикистан		△	△	...	...	△	△
Украина		△	△	...	○	○	○
Узбекистан		○	△	...	○	○	△

Забелешка: ○ = поголеми измени во нивото на надоместоци или критериуми за квалификуваност; △ = помали измени; ... = нема измени. ФБиХ = Федерација на Босна и Херцеговина РС = Република Српска.

Извори: Компилација на персоналот на MOT врз основа на Gentilini, Dale, and Almenfi 2020; MOT 2021г.

Сите земји воведоа мерки за **социјална здравствена заштита** преку кои се олесни пристапот до здравствените услуги за третман на КОВИД-19 и за тестирање на сите граѓани. Дополнително на тоа, некои земји распределија релативно многу ресурси за системите за здравствена заштита.

Привремените субвенции за плати, иако се исплаќаа на ниво на минимална плата одреден период, придонесоа за спречување масивно отпуштања, им компензираа на работниците за изгубениот приход од труд поради безбедносните мерки со затворање и ограничено движење, како и за задржување на вработувањето. Ако пандемијата продолжи и ситуацијата на пазарот на труд не се подобри, можеби ќе бидат потребни дополнителни привремени субвенции за плата.

Олеснувањето на придонесите за социјално осигурување, преку субвенции или одложување на плаќањето, имаше значително влијание врз деловниот континуитет, со оглед на висината на придонесите. Иако привременото намалување на придонесите за социјално осигурување ги задоволи моментните потреби за ликвидност на претпријатијата да продолжат со работењето и да ги задржат вработените, оваа мерка директно влијаеше врз финансирањето на програмите за социјална заштита, особено врз пензиските фондови кои имаат дефицит во повеќето земји и, оттука, импликации за долгорочната финансиска одржливост.

Искористувањето на **надоместокот во случај на боледување** за вработените кои не беа во можност да работат поради затворањето на бизнисите или задолжителниот карантин не беше донесено во сите земји од регионот. Тоа се објаснува со фактот дека работодавачите се одговорни за плаќање на боледувањето на вработените во првите неколку дена. Во Хрватска и Словенија, на пример, државата плаќаше компензација на платите за вработените на боледување од првиот ден, што претставува отстапување од вообичаеното правило дека работодавачите ги плаќаат првите 30 дена. Во Руската Федерација, нивото на надоместоците за боледување беше зголемено за да го достигнат барем нивото на минималната плата.

Пандемијата ја зацврсти долгогодишната потреба за проширување на опфатот на **надоместокот во случај на невработеност** и за зголемување на нивото на надоместокот. Голем број земји од регионот значително ги зголемија

надоместоците во случај на невработеност и опфатија повеќе групи работници. Исто така, беше забележано дека одговорот на социјалната заштита служеше како стимул за невработените лица да се пријават во агенциите за вработување, што придонесе за формализирање на неформалната економија. Понатаму, одреден број земји, како што се Азербејџан, Киргистан, Таџикистан и Узбекистан, направија планови за поддршка на транзицијата од неформална во формална економија и го проширија опфатот со социјална заштита за неформалната економија.

Надоместокот за социјална помош привремено беше зголемен, условите за квалификуваност беа олеснети и се исплаќаа еднократни парични додатоци. Некои земји (на пример, Северна Македонија и Србија) обезбедија еднократна парична помош за поголем дел од општеството, што има универзален карактер. Проширувањето на опфатот со програмите за социјална помош во повеќето земји во Централна Азија и Кавказ ги зеде предвид прашањата поврзани со сиромашните лица кои по грешка се исклучени од програмите за социјална помош, преку намалување на праговите за квалификуваност, а во некои случаи преку одложување на ресертификацијата (на пример, Азербејџан, Казахстан и Узбекистан). Сепак, опфатот во овие земји не беше целосно проширен на многу лица кои живеат во сиромаштија или во ризик од сиромаштија. Руската Федерација, пак, значително го зголеми нивото и времетраењето на исплатата на социјална помош, надоместок за породилно отсуство и даночно финансирањето на надоместок во случај на невработеност.

Некои земји дополнително инвестираа во повторно осмислување и проширување на електронските системи за управување со информации **за да ги поттикнат потребните реформи и да го зголемат пристапот до програмите за социјална заштита.** Азербејџан беше предводник во подрегионот што рано ги автоматизираше и дигитализираше постапките за пријавување за социјална помош, процена на инвалидитетот или други програми. Поради влијанието на КОВИД-19, тие инвестираа во дизајнирање електронска пријава за услугите за нега во домот за постари лица и лица со попречености, со што се овозможи пристап до информациите и услугите во текот на пандемијата (Видете Рамка 2). Албанија исто така воспостави Национален електронски регистар како еден елемент на реформата на социјалните услуги и социјалната помош (видете Рамка 3).

► **Рамка 2: Подобрување на реформите и обезбедувањето услуги за социјална заштита преку користење на електронски системи за управување со информации во Азербејџан: DOST – единствен шалтер за социјални услуги**

Со цел да се олесни комуникацијата меѓу Владата и граѓаните, Министерството за труд и социјална заштита на населението на Република Азербејџан, во 2018 година, воспостави Агенција за обезбедување одржлива и оперативна социјална заштита, позната како DOST.

DOST е едношалтерска служба што нуди информации и овозможува пристап до 132 законски обезбедени услуги за социјална заштита. Службата користи централизиран систем за управување со информации што ги координира програмите и активностите на Министерството, Агенцијата за социјални услуги, локалните владини тела и останатите непрофитни организации и приватни даватели на услуги. Граѓаните можат да се пријавуваат преку онлајн формулар или преку јавување на центрите за поддршка и да очекуваат одговор за 10 до 15 минути, или потврда дека нивното барање е примено и дека ќе добијат сеопфатен одговор во рок од 7 до 15 дена. Во текот на пандемијата, преку едношалтерската служба се обезбедуваа услуги за лица со попречености и постари лица, и се доставуваа парични надоместоци до нови корисници.

Останатите функции што ги извршува Агенцијата се следниве: (1) спроведување анкети меѓу ранливите лица на кои им е потребна социјална заштита и социјална помош, (2) процена на потребите, давање предлози за заштита на правата, задоволување на потребите на населението во понеповолна положба, и (3) следење на обезбедените услуги и изготвување предлози за подобрување и развивање на овие услуги.

Извори: MOT 2021e.

► **Рамка 3: Подобрување на реформите и обезбедувањето услуги за социјална заштита преку користење на електронски системи за управување со информации во Албанија: Национален електронски регистар, двигател на спроведувањето на реформите на услугите за социјална помош, попречености и нега**

Од 2019 година и во рамките на програмата за економската помош (*Ndihma Ekonomike*), Албанија воспостави Национален електронски регистар и воведо стандардизирана формула за оценување на тестовите за утврдување на економската состојба на домаќинствата со нови критериуми за квалификуваност, бенефиции и услуги.

Новововедената наменска методологија ги сведе на минимум грешките од вклучување неквалификувани домаќинства. Сепак, тоа доведе до погрешно исклучување преку одбивање голем број домаќинства што се слично сиромашни во однос на приходот и нивната можност да ги задоволат основните потреби. По воведувањето на новиот тест за утврдување на економската состојба, бројот на семејства-корисници значително се намали, особено семејства со два члена, или со самохрани родители. Дополнително на тоа, има големи регионални разлики во однос на ефективност на теренските и комуникациските активности и пречки за процесот на регистрација.

Исто така, Владата спроведе реформа на програмата за надоместок во случај на инвалидитет со цел (1) да се преориентира процената на инвалидитетот од претходниот медицински модел кон био-психо-социјален модел усогласен со меѓународните стандарди, (2) да се воведат мултидисциплинарни планови за индивидуална поддршка за лицата со попречености, и (3) да се реорганизира администрацијата за процена на инвалидитет за да се подобри ефикасноста и да се зголеми отчетноста преку воспоставување систем на спреги и контроли.

Со Законот за локална самоуправа од 2016 година и Законот за услуги за социјална заштита од 2016 година почна процес каде социјалните услуги беа децентрализирани од централната Влада на 61 општина. Обезбедувањето на услугите за социјална заштита спаѓа во главните одговорности на локалните власти со поддршка од централните владини институции. Сепак, на поголемиот број општини им недостигаат човечки и финансиски ресурси за да ја исполнат оваа задача.

Албанија се соочува со голем предизвик да ја подобри пристапноста и квалитетот на интегрираните услуги за социјална заштита на локално ниво. За тоа ќе биде потребно да се изготват соодветни финансиски и регулаторни рамки, како и административни системи, како и да се воспостават стандарди за услугите, Национален електронски регистар на услуги за социјална заштита и Единици за процена на потребите и упатување.

Извори: MOT 2021d.

Покрај паричните трансфери, беа доделени непарични надоместоци во форма на ослободувања од плаќање за одредени комунални услуги или ваучери за набавка на одредени производи и услуги. Неколку земји воведоа привремено посебно **родителско отсуство** за работниците кои мораа да се грижат за децата што останаа дома кога училиштата и институциите за згрижување на децата беа затворени со месеци.

Во сите земји, **пензиските надоместоци** беа дополнително индексирани и минималните пензии беа зголемени. Некои земји исплатија еднократен додаток за пензионерите. Примателите на пензија во Ерменија, Белорусија и Киргистан ги добиваа надоместоците во нивно то живеалиште за да се намали ризикот од изложеност на вирусот.

Во повеќето земји од Централна Азија и Кавкаскиот регион, само **мал број од работниците придонесуваат за социјално осигурување**. Причината за тоа е што многу работници и работодавачи работат надвор од легалните системи на плаќање придонеси. Загубата на работните места поради КОВИД-19 би можела да го зголеми нивото на неформалното вработување и да доведе до пресврт во постигнатото намалување на сиромаштијата. Светската банка, користејќи ја линијата на сиромаштија од 5,50 УСД дневно, проценува дека дополнителни 5 милиони лица во Европа и Централна Азија би можеле да паднат во сиромаштија како последица на кризата од КОВИД-19 (Lakner et al. 2021). Тоа дополнително ќе ја наруши одржливоста на програмите за социјално осигурување. Мигрантите-работници кои се вратија поради загубата на работните места поврзана со КОВИД-19

(пред сè, работници од Киргистан, Таџикистан и Узбекистан кои се вратија од Казахстан, Јужна Кореја и Руската федерација) и нивните семејства се соочуваат со значителен дополнителен товар, бидејќи во повеќето случаи тие не се квалификуваат за ниту една од националните програми за социјална заштита.

Потребата за воведување или зајакнување на врските меѓу надоместоците за социјална заштита со социјалната грижа и услугите за вработување на лицата кои се соочуваат со многу лишувања (покрај финансиска немаштија) и барателите на работа стана очигледна, и многу број земји (Ерменија, Северна Македонија, Србија, Таџикистан и Узбекистан) се обидуваат да осмислат интегрирани услуги.

Се проценува дека 14,6 процени од глобалниот БДП бил распределен за фискалните мерки како одговор на КОВИД-19, вклучувајќи дополнителни расходи и заостанати трошоци за неизвесни обврски во форма на зголемување на капиталот, заеми, како и разни гаранции на претпријатијата или друго (видете Табела 3). Размерот и приоритетите на фискалните интервенции во голема мера се разликуваат меѓу земјите. Фискалните мерки преземени во земјите од Централна и Источна Европа и Централна Азија, општо земено, беа поограничени отколку мерките преземени во земјите со повисок приход или во новите земји членки на ЕУ. Тие главно се фокусираа на директни дополнителни трошења наменети за претпријатија и домаќинства, иако некои земји (како што се Република Молдавија, Србија, Таџикистан и Украина) распределија релативно голем удел од средствата за нивните недоволно финансираните системи за здравствена заштита.

► Табела 3. Фискални мерки поврзани со КОВИД-19 во текот на 2020 г., избрани земји (% од БДП)

Земја	Дополнително трошење или изгубени приходи (А)			Забрзано трошење/ одложени приходи (Б)	Поддршка за ликвидноста (В)				Вкупно А+Б+В (збир од достапните податоци)*
	Вкупно	Здрав- ствен сектор	Нездрав -ствен сектор		Вкупно	Зголемување на капиталот, заеми, купување средства или рефинанси- рање долгови	Неизвесни обврски	Квази- фискални операции	
Централна и Источна Европа									
Албанија	1,2	0,2	0,9	–	1,7	–	1,7	–	2,9
Босна и Херцеговина	5,1	–	–	–	–	–	–	–	5,1
Црна Гора	8,0	0,5	7,6	2,3	–	–	0,0	–	10,3
Северна Македонија	2,9	0,1	2,8	–	2,9	–	–	2,9	5,8
Република Молдавија	2,2	1,2	1,1	–	0,4	0,3	0,0	–	2,6
Србија	5,6	1,3	4,3	2,8	1,4	–	1,0	0,4	9,8
Украина	3,4	0,9	2,5	–	–	–	–	–	3,4
Источна Европа и Централна Азија									
Ерменија	1,0	0,3	0,7	0,0	1,1	1,1	0,0	0,0	2,0
Азербејџан	2,2	0,5	1,6	–	3,4	2,7	0,7	0,0	5,6
Казахстан	2,4			–	3,1	1,9	–	1,2	5,5
Киргистан	6,1	0,3	5,8	–	–	–	–	–	6,1
Руска Федерација	2,9	0,6	2,3	0,4	1,5	0,5	0,5	0,5	4,9
Таџикистан	3,0	1,9	1,1	–	0,5	0,5	–	–	3,5
Узбекистан	3,7	0,8	3,0	–	2,4	2,4	–	–	6,1
Свет	7,4	1,0	6,4	1,0	6,1	0,4	4,0	1,6	14,6

Забелешка: Процените се заклучно со крајот на декември 2020 година. Спроведувањето на мерките може да трае во 2020, 2021 година или подолго. Процентите од БДП се базираат на ажурираниот *Светски економски преглед* од јануари 2021 година, освен ако не е поинаку наведено. Глобалната процена на фискалната поддршка вклучува дополнителни трошења и загубени приходи, како и неизвесни обврски од гаранции и квази-фискални операции. * Бројките можеби не го даваат соодветниот вкупен збир бидејќи се заокружени на најблиската цифра.

Извори: Национални власти и процени на персоналот на Меѓународниот монетарен фонд (ММФ) (ММФ, 2021 г.)

5 Заклучок: Кон сеопфатен и отпорен систем за социјална сигурност

Во сите земји од Централна и Источна Европа и Централна Азија, социјалната заштита имаше клучна улога во одговорот на кризата од КОВИД-19. Сепак, кризата откри разлики во опфатот, сеопфатноста и адекватноста на постојните системи за социјална заштита кои произлегуваат од прашања поврзани со тековниот свет на работата, особено во однос на несигурните вработувања и растечката нееднаквост. Истовремено, кризата го нагласи значењето на проактивни инвестиции за градење сеопфатни и отпорни системи за социјална заштита. Научените клучни лекции досега може да се резимираат на следниов начин:

Опфатот на социјалната заштита треба да се прошири на сите видови вработување, вклучувајќи ги вработените во неформалната економија и оние во нестандартните форми на вработување, како и оние во платформната економија, и работниците мигранти. За тоа е потребно да се земат предвид хетерогеноста и високата мобилност на пазарот на труд. Усогласеноста со законите и зајакнувањето на собирањето придонеси за социјално осигурување треба да се подобрат преку поттикнување на формализацијата на работните во неформалната економија и преку справување со недоволното пријавување придонеси на платите. Почетните напори за поддршка на транзицијата од неформална во формална економија што беа преземени во Азербејџан, Таџикистан и Узбекистан, треба и понатаму да се промовираат и да го земат предвид проширувањето на опфатот со социјална заштита врз вработените во неформалната економија.

За да можат системите за социјална заштита ефективно да обезбедат пристап до сигурност на приходот и здравствена грижа, потребно е да се доделат доволно ресурси и да се идентификува фискален простор. Стимулативните мерки и мерките за социјална заштита ставаат значителен товар врз владините буџети и влијаат врз долгорочната стабилност на системите за социјална заштита, особено веќе фрагилните пензиски системи. Меѓутоа, инвестирањето во социјалната заштита е од суштинско значење за економско закрепнување и градење и систем што е поотпорен на шокови.

Иако е круцијално да се задржат флексибилни и поддржувачки фискални политики сега, значајно е владите да создадат и да осигурат фискален простор за да се одржат и да се подобрат системите за социјална заштита во текот на кризата, фазата на закрепнување и периодот што следува.

Уште еден клучен предизвик е подобрувањето на финансирањето на социјалната заштита преку комбинација на извори на финансирање преку плаќање придонеси и без плаќање придонеси. Кризата истакна дека е потребно да се разгледа приспособување на постојната архитектура на социјалната сигурност и да се побара посоодветна комбинација на системите со плаќање и без плаќање придонеси за подобро да се одговори на тековната трансформација на пазарот на трудот. За да се затвори годишниот финансиски јаз во Источна Европа, на пример, и да се постигнат ЦОР 1.3 и 3.8, во 2020 година беа потребни дополнителни 227,1 милијарда УСД за целосно финансирање на вкупниот трошок на сет универзални надоместоци што би претставувале минимум социјална заштита во овој подрегион. Тоа претставува дополнителна инвестиција од 2,7 проценти од БДП на овие земји (МОТ 2020a). Надоместоците од системите кои не се базираат на придонеси ги надополнуваат програмите што се базирани на придонеси за да се пополнат разликите во опфатот.

Зајакнувањето на капацитетите на министерствата задолжени за социјалната заштита, агенциите и институциите за социјална сигурност на национално и поднационално ниво за да ги организираат компонентите што се базираат и оние што не се базираат на придонеси во „еден систем“ е област што заслужува поголемо внимание. Потребно е внимателно креирање политики, стратешко управување и добро организирани механизми за испорачување, вклучувајќи ги електронските системи за управување со податоци, за да се осигури проширување на опфатот, трендовите на следење и да се осигури дека националните системи за социјална заштита се способни да одговорат флексибилно на шоките и да бидат респонзивни на потребите на населението што се менуваат.

Во текот на кризата беше идентификувана потребата за интегриран одговор од системите за социјална заштита и агенциите за вработување. Интегрираните решенија се обидуваат да креираат посебно „скроени“ програми за социјална заштита и вработување, одговарајќи на правата и потребите на лицата/работниците што ги поддржуваат преку разни и, сè повеќе, комплицирани транзиции меѓу животот и работата.

Кризата, исто така, дополнително ја истакна потребата трипартитните чинители – владите, работниците и работодавачите – заеднички да ги разгледаат прашањата поврзани со КОВИД-19 преку ефективен социјален дијалог и да ја зголемат координацијата со финансиските власти за формулирање одговори на социјалната сигурност во однос на кризата. Ваквата заедничка работа и координација веќе може да се забележат во некои земји. На пример, во

Азербејџан беше формирана работна група раководена од Министерството за социјална заштита со учество на социјалните партнери за да се утврдат критериуми за помош на претпријатијата и промовирање на вработувањето; во Грузија, грузиската Конфедерација на синдикати предложи измени во трудовото законодавство овозможувајќи исплата на платите на работниците во карантин, и создавање посебен фонд за борба против пандемијата, што беше донесено. Ваквите мерки може да се пресликаат при редизајнирање на други системи за социјална заштита за да можат земјите да одговорат на предизвиците што се појавуваат. Долгорочно решение за пандемијата може да се договори и да се одржи само ако има национален општествен консензус базиран на целосно разбирање на импликациите на мерките и преку постојана заложба на сите релевантни чинители.

- Бредшо, Џонатан, и Кеничи Хироze. 2016. *Детски додатоци во Централна и Источна Европа: Компаративен преглед*. Будимпешта: ТДР МОТ и Канцеларијата за Централна и Источна Европа. [Bradshaw, Jonathan, and Kenichi Hirose. 2016. *Child Benefits in Central and Eastern Europe: A Comparative Review*. Budapest: ILO DWT and Country Office for Central and Eastern Europe.] Достапно на: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_532424.pdf.)
- Џентилини, Уго, Памела Дејл и Мохамед Алменфи. 2020. „Социјална заштита и одговор на работните места на КОВИД-19: Преглед во реално време на мерките што ги презеле земјите (11 декември, 2020 г.)“ [Gentilini, Ugo, Pamela Dale, and Mohamed Almenfi. 2020. “Social Protection and Jobs Responses to COVID-19: A Real-Time Review of Country Measures (December 11, 2020)”. Text/HTML version 14.] Достапно на: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/467521607723220511/pdf/Social-Protection-and-Jobs-Responses-to-COVID-19-A-Real-Time-Review-of-Country-Measures-December-11-2020.pdf>.
- Хироze, Кеничи. 2019. „Реформа на финансирањето на здравствената заштита во Украина – Преглед на напредокот, 2016-2019.“ [Hirose, Kenichi. 2019. “Health Care Financing Reform in Ukraine – A Progress Review, 2016–2019”. Mimeographed notes.]
- МОТ. 2017. *Глобален извештај за социјалната заштита 2017-19: Универзална социјална заштита за постигнување на Целите на одржливиот развој*. [ILO. 2017. *World Social Protection Report 2017–19: Universal Social Protection to Achieve the Sustainable Development Goals*.] Достапно на: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_604882.pdf.
- ———. 2020а. *Процена на влијанието на КОВИД-19 врз социо-економската состојба во Узбекистан: Приход, пазар на трудот и пристап до социјалната заштита. преглед на антикризните мерки и начини за подобрување на државните политики*. [2020а. *Assessment of the Impact of COVID-19 on the Socio-Economic Situation in Uzbekistan: Income, Labour Market and Access to Social Protection. Overview of Crisis Measures and Ways to Improve State Policy*.] Достапно на: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_604882.pdf.
- ———. 2020б. *Глобален извештај за платите 2020-21: Платите и минималната плата во време на пандемија предизвикана од КОВИД-19*. [2020б. *Global Wage Report 2020–21: Wages and Minimum Wages in the Time of COVID-19*.] Достапно на: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_762534.pdf.
- ———. 2020в. „Разлики во финансирањето на социјалната заштита: Глобални процени и стратегии за земјите во развој во контекст на КОВИД-19, и понатаму“. *Социјалната заштита во фокус*. 17 септември 2020 г. [2020с. “Financing Gaps in Social Protection: Global Estimates and Strategies for Developing Countries in Light of COVID-19 and Beyond”. *Social Protection Spotlight*. 17 September 2020.] Достапно на: <https://www.social-protection.org/gimi/RessourcePDF.action?id=56836>.
- ———. 2020г. *Монитор на МОТ: КОВИД-19 и Светот на работата*, 6то издание. Ажурирани процени и анализа. [2020д. *ILO Monitor: COVID-19 and the World of Work*, 6th ed. *Updated Estimates and Analysis*.] Достапно на: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---comm/documents/briefingnote/wcms_755910.pdf.

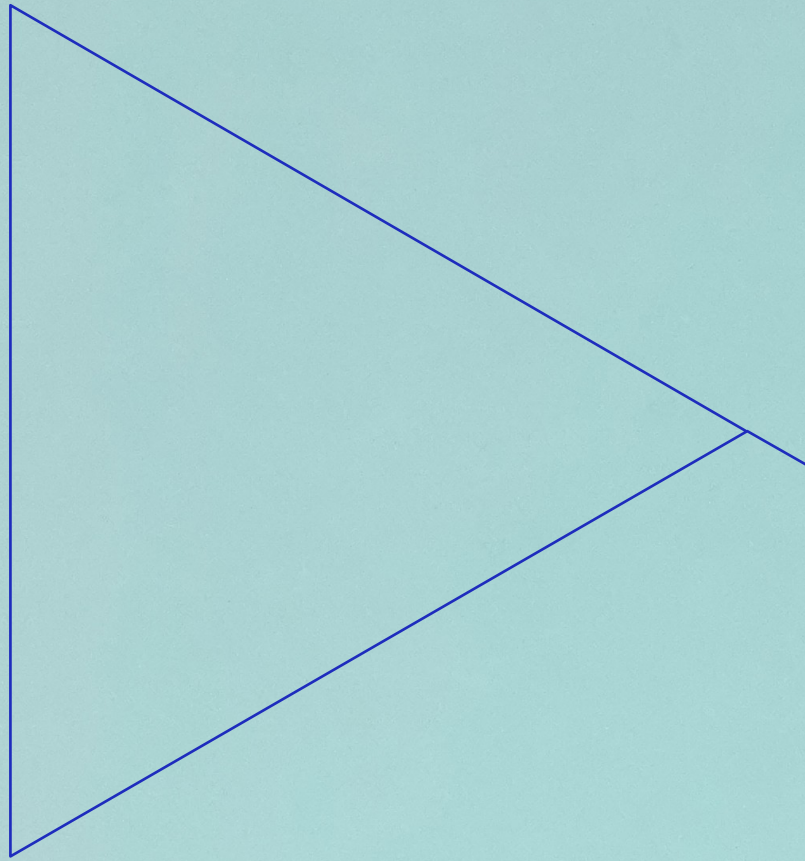
- ▶ ———. 2021а. *Глобален извештај за социјалната заштита 202-22: Социјалната заштита на крстосница - во потрага по подобра иднина*. [2021a. *World Social Protection Report 2020-22: Social Protection at the Crossroads – in Pursuit of a Better Future*.] Достапно на: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_817572.pdf.
- ▶ ———. 2021б. *Глобалната вработеност и социјален преглед 2021: Улогата на дигиталните платформи за работење во трансформирањето на светот на работата*. [2021b. *World Employment and Social Outlook 2021: The Role of Digital Labour Platforms in Transforming the World of Work*.] Достапно на: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_771749.pdf.
- ▶ ———. 2021в. *Монитор на МОТ: КОВИД-19 и Светот на работата*, 7мо издание. Ажурирани процени и анализа. [2021c. *ILO Monitor: COVID-19 and the World of Work*, 7th ed. Updated Estimates and Analysis.] Достапно на: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_767028.pdf.
- ▶ ———. 2021г. *Монитор на социјалната заштита и одговорите на КОВИД-19 во светот*. [2021d. *Social Protection Monitor: Social Protection Responses to the COVID-19 Crisis around the World*.] Достапно на: <https://www.social-protection.org/gimi/ShowWiki.action?id=3426>.
- ▶ ———. 2021д. *Преглед на системот за социјална заштита во Албанија: Опфат, расходи, соодветност и финансирање*. Будимпешта. [2021e. *Review of Social Protection System in Albania: Coverage, Expenditure, Adequacy and Financing*. Budapest.] Достапно на: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_798635.pdf.
- ▶ ———. 2021ф. *Процена на одговорите на социјалната заштита на КОВИД-19. Лекции од Западен Балкан и Источна Европа во текот на правата фаза на пандемијата*. [2021f. *Assessment of the Social Security Responses to COVID-19 Lessons from the Western Balkans and Eastern Europe during the First Stage of the Pandemic*.] Достапно на: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_775160.pdf.
- ▶ ———. 2021е. Публикацијата ќе биде објавена наскоро. *Мапирање на услугите за социјална заштита во Азербејџан*. [2021g. Forthcoming. *Mapping social protection services in Azerbaijan*.]
- ▶ МОТ и ОН Жени. Публикацијата ќе биде објавена наскоро. *Процена на минимум социјалната заштита во Азербејџан*. [ILO and UN Women. Forthcoming. *Social Protection Floors Assessment in Armenia*.]
- ▶ МОТ, УНИЦЕФ и Светска банка, 202. *Процена на системот на социјална заштита во Узбекистан според инструментот за основна дијагностика (CODI)*. [ILO, UNICEF (United Nations Children's Fund), and World Bank. 2020. *An Assessment of the Social Protection System in Uzbekistan Based on the Core Diagnostic Instrument (CODI)*.] Достапно на: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-moscow/documents/publication/wcms_760153.pdf.
- ▶ ММФ (Меѓународен монетарен фонд). 2021. „База на податоци на фискалниот монитор на фискалните мерки на земјите како одговор на пандемијата предизвикана од КОВИД-19“. јули. [IMF (International Monetary Fund). 2021. „Fiscal Monitor Database of Country Fiscal Measures in Response to the COVID-19 Pandemic“. July.] Достапно на: <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Fiscal-Policies-Database-in-Response-to-COVID-19>.
- ▶ Кид, Стефан и Бјорн Гелдерс. 2015. *Добросостојбата на децата и социјалната заштита во Грузија: Премин кон поинклузивен национален систем на социјална заштита*. Тбилиси: УНИЦЕФ. [Kidd, Stephen and Björn Gelders. 2015. *Child Wellbeing and Social Security in Georgia: The Case for Moving to a More Inclusive National Social Security System*. Tbilisi: UNICEF.] Достапно на: http://socialprotection-humanrights.org/wp-content/uploads/2016/04/UNICEF_Child_Wellbeing_ENG.pdf.

- Лакнер, Кристоф, Нишант Јонсан, Даниел Гершон Малер, Р. Андрес Кастанеда Агилар, и Хаоју Ву. 2021. „Ажурирани процени на влијанието на КОВИД-19 врз глобалната сиромаштија: Поглед кон 2020 и Преглед на 2021 година“. *Блог на Светската банка* (блог). 11 јануари 2021 година. [Lakner, Christoph, Nishant Yonzan, Daniel Gerszon Mahler, R. Andres Castaneda Aguilar, and Haoyu Wu. 2021. “Updated Estimates of the Impact of COVID-19 on Global Poverty: Looking Back at 2020 and the Outlook for 2021”. *World Bank Data Blog* (blog). 11 January 2021.] Достапно на: <https://blogs.worldbank.org/opendata/updated-estimates-impact-covid-19-global-poverty-looking-back-2020-and-outlook-2021>.
- УНИЦЕФ (Фонд за деца на ОН). 2014. *Децата во рецесија: Влијанието на економската криза врз добросостојбата на децата во богатите земји*. [UNICEF (United Nations Children’s Fund). 2014. *Children of the Recession: The Impact of the Economic Crisis on Child Well-Being in Rich Countries*.] Достапно на: <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc12-eng-web.pdf>.
- ———. 2015. *Социјален монитор: Социјална заштита на детските права и добросостојба во Централна и Источна Европа, Кавкаските земји и Централна Азија*. [2015. *Social Monitor: Social Protection for Child Rights and Well-Being in Central and Eastern Europe, the Caucasus and Central Asia*.] Достапно на: https://www.unicef.org/eca/media/1081/file/Social_Monitor_Regional_Report.pdf.
- ———. 2019. *Градење национален систем за социјална заштита соодветен за узбекистанските деца и млади лица*. Ташкент [2019. *Building a National Social Protection System Fit for Uzbekistan’s Children and Youth*. Tashkent.] . Достапно на: https://www.developmentpathways.co.uk/wp-content/uploads/2020/05/Uzbekistan-SP-overview-paper-ENG-FINAL_July2019-1.pdf.
- ———. 2020. „Универзални детски надоместоци во Европа и Централна Азија“. Регионален краток извештај за социјалната заштита бр.4. Регионална Канцеларија за Европа и Централна Азија. [2020. “Universal Child Benefits in Europe and Central Asia”. Regional Social Protection Brief No. 4. Europe and Central Asia Regional Office]. Достапно на: <https://www.unicef.org/eca/media/13446/file/UCB%20in%20Europe%20and%20Central%20Asia%20English%20.pdf>.

Унапредување на социјалната правда, промовирање достоинствена работа

Меѓународната организација на трудот е агенција на Обединетите нации за светот на работата. Ние ги поврзуваме владите, работодавачите и работниците за да поттикнеме пристап фокусиран на човекот за иднината на работата преку создавање работни места, права на работното место, социјална заштита и социјален дијалог.

Целта на Регионалниот извештај за Централна и Источна Европа и Централна Азија е да го надополни Глобалниот извештај за социјална заштита 2020-22 на МОТ. Регионалниот извештај содржи дел во кој е резимиран статусот на социјалната заштита на глобално ниво, а потоа следува дел во кој се нагласуваат клучните случувања, предизвиците и приоритетите за овој регион од перспектива на животен циклус.

ilo.org

International Labour Organization
Route des Morillons 4
1211 Geneva 22
Switzerland

 International Labour Organization
 @ILO
 ILOTV